

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Temmuz 2022 • Cilt: 13 • Sayı: 115 • Fiyatı: ₺ 20

SAHRAALTI AFRİKA'DA İKTİDAR VE
MEDYA: BİR MANŞET BİR SİYASET

DR. VOLKAN İPEK

ARAP MEDYASI VE KUŞATILMIŞ
BASIN: BASKICI DEVLETLERİN
KAFİLESİNDE LÜBNAN

SOHAİB JOHAR

"İLKELERE DÖNÜŞ" VE TRUMP
MİRASI ARASINDA BIDEN'İN
ORTADOĞU POLİTİKASI

DR. TAMER KAŞIKCI

ORTADOĞU'DA MEDYA
SORUNSALI:
ETKİSİ, ROLÜ VE
GELECEĞİ

ISSN 1308-7541

9 7721308 754001

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
DAVID POWELL

ABDENNOUR TOUMI

ORTADOĞU VE TÜRKİYE: DARBELER, DEMOKRASI
VE BAĞIMSIZLIKTA KADER BİRLİĞİ

PROF. DR. AHMET UYSAL

NATO ZİRVESİ'NDE TÜRKİYE'NİN KAZANIMLARI
VE ORTADOĞU'YA OLASI ETKİLERİ

DOÇ. DR. İSMAIL NUMAN TELCİ

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına

Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün

Prof. Dr. Mehmet Şahin

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Tayyar Arı

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Prof. Dr. Muhiittin Ataman

Prof. Dr. Mahir Nakip

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Doç. Dr. Göktuğ Sönmez

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3

Çankaya / Ankara

Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara

Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 13, Sayı 115, Temmuz 2022

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 30 Haziran 2022

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2022 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

**Middle East
Studies
Association**

**ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.**

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 115. sayısı ile karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayımızda Ortadoğu'da medya konusunu dikkat çeken boyutlarıyla ele almaktayız. Bu doğrultuda bölgede genel olarak medyanın bilgi ve meşruiyet üretme kapasitesi, Körfez bölgesinde medya ile iktidar arasındaki ilişkiler ve Sahraaltı'da medyanın bağımsız-tarafsız olma durumuna yönelik engeller irdelenmiştir. Yine bölgede medya konusunda en dinamik ülkelerden biri olan Lübnan'daki gelişmeler de incelenmiştir. Böylelikle iktidar-medya ilişkileri, medyadaki teknolojik gelişmeler, medya-demokratikleşme ilişkisi ve medyanın, bilginin kontrolü ve meşruiyet üretmedeki rolü gibi konular çerçevesinde zihin açıcı analizlere bu sayımızda yer vermiş bulunmaktayız. Ayrıca bölgedeki darbe gelişmelerinin ve kesintiye uğratılan demokratikleşme çabalarının Türkiye-Ortadoğu ilişkilerine etkisi de değerlendirilmiştir.

Yine önemli konularımızdan bir tanesi Joe Biden döneminde ABD'nin değişen Ortadoğu politikasının dinamiklerini yorumlama ve Biden döneminin bir önceki ABD Başkanı Donald Trump dönemiyle farklılıklarını ve benzerliklerini ortaya koymak ol-

muştur. Bu çerçevede bölgeye kapsamlı ziyaret düzenleyecek olan Biden'ın bölgeye olası önerileri ve bölgedeki aktörlerin Biden'dan beklentilerine ilişkin ilgi çekici yorumları bu sayımızda bulabilirsiniz. Bunun yanı sıra son dönemde Türkiye-İsrail arasındaki yakınlaşma sürecinin Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji, siyaset ve uluslararası hukuk gelişmelerine ve farklılaşması muhtemel iş birliği alanlarına etkisi de analiz edilmektedir.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da haziran ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuna ilişkin önemli bir figürün biyografisi, bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanla yapılan mülakat ve ORSAM'ın aylık gerçekleştirdiği etkinlikler gibi kısımlar yer almaktadır. Biyografi İsrail tarafından öldürülen ve Katar merkezli el-Cezire kanalının Filistin'deki gazetecilerinden olan ve bağımsız-tarafsız medyanın bölgede ne denli zor meydan okumalarla yürütüldüğünü simgeleyen Şirin Ebu Akile'nin hayatı yer almaktadır. Mülakat kısmında ise Arap dünyası üzerine önemli tespitleri bulunan, siyaset-medya etkileşimini yakından takip eden ve önemli medya kanallarında çalışmış öncül isimlerden David Powell'ın kapak konusunu da içeren bölgeye ilişkin dikkat çekici analizleri mevcuttur.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Temmuz 2022 Cilt:13 Sayı:115

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

08 Ortadoğu ve Türkiye: Darbeler, Demokrasi ve Bağımsızlıkta Kader Birliği / Prof. Dr. Ahmet Uysal

KAPAK DOSYASI

22 Ortadoğu Bölgesinde Medya: Alternatif Araçlar, Bilgi Üretimi ve İktidar Etkisi / Merve Zorlu

26 Körfez Ülkelerinde "Bağımlı" Medya ve el-Cezire Farklılaşması / Kübra Muriç

32 Arap Medyası ve Kuşatılmış Basın: Baskıcı Devletlerin Kafilesinde Lübnan / Sohaib Johar

BÖLGESEL GELİŞMELER

40 Biden'ın Ortadoğu Ziyareti ve Karşılıklı Beklentiler / Gökhan Erel

44 Doğu Akdeniz'de Çok Taraflı İş Birliği İmkânları ve Türkiye / Mehlika Özge Akkaya

KAPAK DOSYASI

SAHRAALTI AFRİKA'DA
İKTİDAR VE MEDYA:
BİR MANŞET BİR
SİYASET

Dr. Volkan İpek

16

NATO ZİRVESİ'NDE
TÜRKİYE'NİN KAZANIMLARI VE
ORTADOĞU'YA OLASI ETKİLERİ

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

12

RÖPORTAJ

48

Abdenmour Toumi

David Powell:

ORTADOĞU'DA MEDYA
ÖNEMLİ ORANDA
İKTİDAR ETKİSİNDEDİR

BİYOGRAFİ

CESARET VE PROFESYONELLİĞİYLE
ARAP MEDYASININ İKONU:
ŞİRİN EBU AKİLE

52

Burç Eruygur

ETKİNLİK

Etkinlikler 56

“İLKELERE DÖNÜŞ” VE
TRUMP MİRASI ARASINDAN
BİDEN'İN ORTADOĞU
POLİTİKASI

36

Dr. Tamer Kaşıkçı

08

22

26

32

40

44

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Haziran 2022

- İsrail askerlerinin işgal altındaki Batı Şeria'da açtığı ateş sonucu Filistinli gazeteci Gufran Verasine hayatını kaybetti.
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Sani ez-Zuyudi, bir gün önce Twitter hesabından İsrail ile kapsamlı ekonomik ortaklık anlaşması imzaladıklarını duyurarak, "Anlaşma, gelecek beş yıl içinde iki ülke arasındaki petrol dışı ticarette yılda 10 milyar dolar artışa yol açacak" paylaşımında bulundu.
- Yemen Başbakanı Muin Abdulmelik, gelecek üç ay içinde Hindistan ve Polonya'dan 500 bin ton buğday ithal edeceklerini açıkladı.
- Dünya Bankası Ortadoğu Direktörü Saroj Kumar Jha, yapılan erken uyarılara rağmen Lübnan'ın, ekonomik ve finansal sisteminde reform yapmak için birçok fırsatı kaçırdığını söyledi.
- İsrail Ordusu, hava sahasına giren bir İHA'yı (insansız hava aracı) düşürdüğünü duyurdu.

2 Haziran 2022

- İsrail Parlamentosu (Knesset), üniversiteler de dâhil olmak üzere devletin desteklediği ve finanse ettiği kurumlarda Filistin bayraklarının asılmasını yasaklayan yasa tasarısına onay verdi.
- İran Petrol Bakanı Cevad Uci, ülkesinin günlük ham petrol üretim kapasitesinin 4 milyon varile ulaştığını belirterek küresel enerji ihtiyacının bir kısmını karşılamaya hazır olduklarını söyledi.
- Tunus'ta 5 siyasi parti, 25 Temmuz'da düzenlenecek yeni anayasa referandumunu boykot etmek için ülke çapında çalışma yürütme kararı aldı.

3 Haziran 2022

- İsrail Başbakanı Naftali Bennett, İran'ın nükleer silah geliştirme olasılığına karşı diplomasi yolunu tercih ettiklerini ancak nükleer programı engellemek için İran'a karşı "eyleme geçme hakkını saklı tuttuklarını" belirtti.

4 Haziran 2022

- Lübnan Dışişleri Bakanı Abdullah Buhabib, Suriyeli mültecilerin Lübnan'da kalması hususunda Avrupalılarla iş birliği yapmayacaklarını söyledi.

6 Haziran 2022

- Türkiye ve Rusya, Ukrayna'dan tahıl ihracatı yapılmasının önündeki engellerin kaldırılması için birlikte çalışacak. Konu, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un çarşamba günü Ankara'ya yapacağı ziyarette ele alınacak.
- Fanatik Yahudi yerleşimciler, işgal altındaki Doğu Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'ya üst üste ikinci gün baskın düzenledi. İşgalcilere İsrail güçleri eşlik etti.
- Terör örgütü PKK yandaşları, Avrupa'nın birçok ülkesinde sözde etkinlik maskesini kullanarak propaganda yapmaktadır. İtalya'da gösteri düzenleyen PKK yandaşlarına bu kez Palermo Belediye Başkanı Leoluca Orlando da destek verdi.

7 Haziran 2022

- Sudan'ın Batı Darfur ve Güney Kurdufan eyaletlerindeki kabile çatışmalarında 27 kişi hayatını kaybetti.
- Libya Devlet Yüksek Konseyi'nin oturumu, Tobruk'taki Temsilciler Meclisi'nce (TM) başbakan seçilen Fethi Başağa'yı destekleyen bazı üyelerinin boykotu sonucu 2 ay için de beşinci kez iptal oldu.
- İsrail Savunma Bakanı Benny Gantz, Lübnan ile ihtilaflı deniz sahası ve buradan gaz çıkarılmasıyla ilgili anlaşmazlığın ABD ara buluculuğundaki müzakereler yoluyla çözüleceğini söyledi.

8 Haziran 2022

- Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, başkent Bağdat'ta Suudi Arabistan ile İran arasında gerçekleştirilen görüşmelerin ileri aşamalara ulaştığını duyurdu.
- İsrail, Lübnan'ın itirazlarına rağmen Doğu Akdeniz'deki Kariş sahasında gaz arama çalışmalarına devam edeceğini açıkladı.
- Cezayir, Batı Sahra sorununda politikasını Fas'tan yana değiştiren İspanya ile 20 yıllık geçmiş olan dostluk ve iyi komşuluk anlaşmasını "ivedilikle askıya alma" kararı aldı.

9 Haziran 2022

- Somali'nin yeni Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud, başkent Mogadişu'da yapılan törenle görevine resmen başladı. Törene komşu ülkelerin liderleri katıldı.
- Irak'ın Duhok kentinde, terör örgütü PKK'nın, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne bağlı Peşmerge güçlerine saldırı düzenlediği bildirildi.
- İran petrolü taşıdığı için ABD'nin talebi üzerine Yunan makamlarınca alıkonulan Lana isimli tankerdeki petrole ilişkin alıkoyma ve başka gemiye transfer kararı iptal edildi.

10 Haziran 2022

- Yunanistan, Doğu Ege adalarının silahlandırıldığına ilişkin açıklamaları reddetmeyerek, bunun kendini savunma hakkı olduğunu ileri sürüyor.
- BM, son yıllarda Akdeniz'i geçerek Avrupa'ya ulaşan mülteci ve göçmenlerin sayısı 2015'e göre azalsa da yolculukların daha ölümcül hâle geldiği uyarısında bulundu.
- Lübnan Başbakanı Necib Mikati, 31 Ekim'de gerçekleştirilmesi planlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ertelenebileceğini ancak yapılacağını söyledi.

11 Haziran 2022

- Tunus, Libya ve Cezayir dışişleri bakanları, Libya'daki siyasi krizin seçimler yoluyla aşılması konusunda ele aldı.
- İsrail'in, İran'dan gelecek füze saldırılarına karşı erken uyarı verecek radar sistemlerini BAE ve Bahreyn'e kurduğu ileri sürüldü.
- Rusya ile Çin'i Amur Nehri üzerinden birbirine bağlayan ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirilmesi beklenen ilk otoyol köprüsü açıldı.

12 Haziran 2022

- Fransa'da milletvekillerinin belirleneceği genel seçimlerin ilk turu başladı.
- İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyani ve BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, İran'a uygulanan yaptırımların kaldırılması, nükleer müzakerelerle bölgesel ve uluslararası gelişmeleri ele aldı.

13 Haziran 2022

- Irak'ta seçimlerin üzerinden 8 ay geçmesine rağmen hükümet kurulamıyor. Meclisteki Sadr Hareketi üyesi milletvekilleri istifası, hareketin lideri Mukteda es-Sadr'ın talimatının ardından geldi.
- Sudan'da 15 bin 800 küçükbaş hayvanın yüklendiği gemi, Sevakin şehrindeki Osman Dikna Limanı'ndan ayrılırken battı.
- ABD Başkanı Joe Biden'ın önümüzdeki ay Suudi Arabistan ve İsrail'i ziyaret edeceği ve Beyaz Saray'ın da söz konusu ziyareti bu hafta açıklamayı planladığını öne sürüldü. Öte yandan ziyaretin tek konusunun petrol üretimi olmayacağı belirtildi.
- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Yönetim Kurulunun (IAEA) bazı nükleer tesislerde gözlem için kullandığı kameraları kapatan İran, söz konusu kameraların akıbetinin müzakerelerde sağlanacak iş birliğine bağlı olduğunu duyurdu.
- Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Avn, İsrail'in Lübnan'a saldırı tehditlerini kabul etmediklerini ve tartışmalı deniz sınırındaki petrol ve gaz haklarından vazgeçmeyeceklerini söyledi.
- Tunus'taki Nahda Hareketi, 2014 Anayasası'nın "Ülkenin dili Arapça, dini İslam" yazan birinci maddesinin kaldırılması girişimlerine karşı uyardı bulundu.

14 Haziran 2022

• İsrail Savunma Bakanı Benny Gantz, ABD öncülüğünde İran'a karşı "bölgesel bir koalisyon kurulması" çağrısını yineledi.

- Cezayir'de Maliye Bakanı Abdurrahman Raviye, yaklaşık 4 ay sonra Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun tarafından görevinden alındı.
- İsrail, Batı Şeria ve Suudi Arabistan'ı 13-16 Temmuz'da ziyaret edecek ABD Başkanı Joe Biden'ın, Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman ile görüşmesi bekleniyor.
- İran'da Çalışma ve Sosyal Refah Bakanı Hüccetullah Abdulmeliki görevini bıraktı. İstifa gerekçesi açıklanmadı.

15 Haziran 2022

- Tunus açıklarında düzensiz göçmenleri taşıyan iki teknenin battığı, denize düşen 72 göçmenin ise sahil güvenlik ekiplerince kurtarıldığı duyuruldu.
- Suriye krizine çözüm amaçlı oluşturulan Astana görüşmelerinin garantörleri Türkiye, Rusya ve İran heyetleri, Kazakistan'ın başkenti Nur Sultan'da 18. kez bir araya geldi.
- Irak'ta seçimin galibi Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr, vekillerinin istifası ve siyasetten çekilme kararından geri dönmeyeceklerini söyledi.

16 Haziran 2022

- NATO üyesi ülkelerin savunma bakanları, Rusya ile savaşan Ukrayna'ya yapılacak yardımları ele almak üzere bir araya geldi.
- Irak güvenlik güçleri Kerük, Musul ve Diyalı kentlerinde terör örgütü DEAŞ'a karşı geniş çaplı operasyon başlattı. Operasyonlarda 4 terörist etkisiz hâle getirirken, örgüte ait çok sayıda sığınak da imha edildi.
- ABD öncülüğündeki DEAŞ ile mücadele koalisyonu, Suriye'de operasyon düzenledi. Operasyonda, terör örgütü DEAŞ'ın üst düzey bir elebaşının ele geçirildiği duyuruldu.
- İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, bölgesel sorunların çözmenin tek yolunun bölge ülkeleri arasındaki diyalog olduğunu söyledi. Reisi, "Yabancıların müdahalesi sorunları çözmediği gibi daha da artırıyor" dedi.

17 Haziran 2022

- Rusya Tarım Bakanı Dmitry Patrushev, ülkenin tahıl hasadının bu yıl 130 milyon tona ulaşabileceğini, ürünlerin dış pazarda sadece dost ülkelere yapılacağını söyledi.
- Rusya-Ukrayna arasındaki savaşın ardından Afrika ülkelerinin başkanlarına kitayı daha fazla gıda üreten bir bölge hâline getirecek politikaları güçlendirme çağrısı yapıldı.

18 Haziran 2022

- Yemen Ordusu, İran destekli Husilerin yürürlükteki ateşkesi ihlal etmesi sonucu 4 askerini öldürdüğünü, 17 askerini yaralandığını açıkladı.
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Cezayir'de Cezayir Osmanlı Mirası Araştırmaları Merkezi kurdu.
- Rum Millî Muhafız Ordusunun askerî tatbikatında bir skandala imza atıldı. Güney Kıbrıs'taki tatbikata katılan bir isim dikkat çekti: Rum gazeteci Lazaros Mavros. Terör örgütü PKK ele başı Öcalan'ın yakalanmadan önce kullandığı sahte pasaport ismi.
- Tunus'ta yeni anayasa taslağının hazır olduğu ve 20 Haziran'da Cumhurbaşkanı Kays Said'e sunulacağı duyuruldu.

20 Haziran 2022

- Lübnan Başbakanı Necib Mikati, uluslararası toplumun destek vermemesi hâlinde Suriyeli mültecilerin yasal yollardan ülkeden çıkarılması için adım atacaklarını söyledi.
- Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun, ülke tarihinde ilk defa İngilizcenin yabancı dil olarak ilkokullarda öğretilmesi talimatı verdi.
- İsrail Savunma Bakanı Benny Gantz, ülkede koalisyon hükümetinin erken seçim kararı alması üzerine, "Bu akşam ne yazık ki hükümet değişikliği faslını gerçekleştiriyoruz" ifadesini kullandı.

22 Haziran 2022

- Suudi Arabistan Veliyeti ve Başbakan Yardımcısı Prens Muhammed bin Selman bin Abdülaziz el-Suud, Türkiye'ye resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Görüşmelerde, siyasi, ekonomik, askerî, güvenlik ve kültürel ilişkiler dâhil olmak üzere iki ülke arasındaki ikili ilişkilerde yeni bir iş birliği döneminin başlamasına yönelik ortak kararlılık vurgusu yapıldı.
- İsrail'de ekim ayında erken seçimlere gidilmesi amacıyla meclisin feshedilmesini içeren tasarı düzenlenen hazırlık oturumunda onaylandı.

19 Haziran 2022

- Suudi Arabistan, bu seneki hac planını kamuoyuyla paylaştı. Krallığın bu yıl hac mevsimi için şu ana kadarki en büyük operasyonel planını hazırladığı ve söz konusu hazırlığın 2030 Vizyonu kapsamındaki stratejik hedefleriyle bağlantılı olacağı dile getirildi.
- NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Ukrayna'daki savaşın yıllarca sürebileceğini söyledi.

21 Haziran 2022

- Afrika kıtasının en büyük askerî tatbikatı kabul edilen "Afrika Aslanı 2022" Fas'ta başladı.
- AB, Mısır ile 2027'ye kadar sürecek ülkenin yeşil ve dijital dönüşümü, dış politika, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü içeren konularda ortaklık yapacak.

23 Haziran 2022

- İsrail Dışişleri Bakanı Yair Lapid, resmî temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya geldi.
- Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Avn, 15 Mayıs'ta yapılan genel seçimlerin ardından yeni hükümeti kurma görevini mevcut Başbakan Necib Mikati'ye verdi.

27 Haziran 2022

- İşgal altındaki Batı Şeria'da baskınlarını sürdüren İsrail güçleri, 20 Filistinliyi gözaltına aldı; bir kişiyi de baskınlar sırasında gerçek merminle yaraladı.

ORTADOĞU VE TÜRKİYE: DARBELER, DEMOKRASİ VE BAĞIMSIZLIKTA KADER BİRLİĞİ

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

2000’li yıllar Arap dünyası için kayıp yıllar olmakla beraber, Türkiye için bölgeden farklılaşma başlamış ve Türkiye demokratikleşme yönünde kararlı adımlar atmıştır. Bocalama ve içe kapanma ile geçen ekonomik ve siyasi krizlerle 1990’lardan sonra 2002’de güçlü halk desteği ile başa gelen AK Parti hükümeti olmuştur.

”

Abbasiler, Selçuklular, Memlükler ve Osmanlılarla birlikte bin yıldır beraber yaşayan Türkler ve Araplar, I. Dünya Savaşı’ndan sonra ayrı düşmüş ve parçalanmıştır. Sonraki süreçte Arap Dünyası sömürge dönemini tecrübe ettiği için zayıf kalmışlardır. Sömürgecileri bölgeye çeken enerji kaynakları ve ticaret yollarının sunduğu imkânlar istismar edilmiştir. Demokrasiye müsaade etmeyen ve dolayısıyla bölge halklarının kendilerini yönetmesini istemeyen başat güçleri Ortadoğu’da kontrollerini diktatörlerle sağlamıştır. Türkiye de bu dönemde bölgeyle mesafeli ilişkiler kurmuştur.

ORTADOĞU VE TÜRKİYE’DE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ: KISA TARİHSEL SÜREÇ

Arap dünyası, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hukuki bağımsızlığını kazansa da gerçek siyasi, askerî ve ekonomik bağımsızlığını kazanamamıştır. Arap dünyası bir yandan bağımsızlık mücadelesi verirken, diğer yandan Doğu ve Batı Bloklarının müdahale ve mücadele alanı olmuştur. Bağımsızlık mücadelesini domine eden Nasırcı ve Baasçı partiler yönetime geldikten sonra, özellikle dış tehdit bahanesiyle demokrasiye izin vermemiştir. Türkiye’de aynı dönemde demokrasiye geçerek güçlenmeye ve bölgeye ilgi göstermeye başlayınca darbelerle önü kesilmiş, zayıf kalmış ve zaman kaybetmiştir. 1959’da Mısır’da subaylara yaptırılan askerî darbe bölge ordularına örnek olmuş, 1960’ta Türkiye’deki subaylar aynı yöntemle darbe yapmıştır. 1962’de Yemen, 1963’te Suriye ve Irak’ta darbeler yapıldı, en son 1969’da Kaddafi darbesi, aynı darbe ekolünün ürünüdür. Soğuk Savaş ortamında Ortadoğu’da bazı darbeler Batı yanlısı, bazıları da Sovyet yanlısı olsa da sonuç yine istikrarsızlık, baskı ve geri kalmışlık olarak devam etmiştir. Türkiye görece olarak Arap ülkelerinden daha ileri olsa da

merkez olarak belirlediği Batı kalkınma seviyesinin çok gerisine kalmıştır. Dolayısıyla, demokratikleşme ve kalkınma açısından Arap ülkeleri ve Türkiye arasında büyük fark oluşmamıştır. 1990’lar-

da Sovyet Bloku'nun çöküşünden sonra Doğu Avrupa'da ve hatta Afrika ve Latin Amerika'da birçok ülke demokrasiye geçtiği hâlde Arap toplumlarına bu fırsat verilmemiştir. Aynı yıllarda Türkiye de terörle ve askerî müdahalelerle zaman kaybetmiştir. 11 Eylül 2011 terör saldırıları sonrasında George W. Bush yönetimi, Arap dünyasına müdahaleci anlamda demokrasi getirmeyi tartışsa da bu gerçekleşmemiştir. Çünkü onun hedef olarak seçtiği Afganistan ve özellikle Irak, etnik, mezhepsel ayrış-

malar ve dış müdahaleler yüzünden demokrasi ihracının en zor uygulanabileceği ülkelerden biriydi ve yöntem olarak işgal süreci Bush'un sert güç mantığını ortaya koymuştur. ABD'nin gerçek niyeti demokrasi getirmekten çok terörle mücadele bahanesiyle ülkeleri sömürmek olduğu için "demokrasi teşviki" söylemi beklendiği gibi başarısız olmuştur.

2000'li yıllar Arap dünyası için kayıp yıllar olmakla beraber, Türkiye için bölgeden farklılaşma başlamış ve Türkiye demokratikleşme yö-

nünde kararlı adımlar atmıştır. Bocalama ve içe kapanma ile geçen ekonomik ve siyasi krizlerle 1990'lardan sonra 2002'de güçlü halk desteği ile başa gelen AK Parti hükümeti olmuştur. Ancak AK Parti yönetimi de cumhuriyet yürüyüşleri ve muhtıralar ile demokratik yollar haricinde düşürülme tehlikeleri atlatmıştır. 2011 yılında işsiz bir Tunuslu gencin kendisini yakması ile başlayan isyan süreci orada yönetimi düşürmüş ve bu dalga birçok Ortadoğu ülkesine yayılarak demokratikleşme için

umut olmuştu. Mısır'dan Libya'ya Yemen'den Suriye'ye büyük değişim dalgası hem ülke içinde hem bölgede hem de küresel anlamda ciddi bir değişim anlamına geliyordu.

BÖLGEDEKİ DARBE PROJELERİ VE ARAP BAHARI

Arap Baharı, Arap ülkelerini de güçlü ve bağımsız kılabilecek potansiyele sahip olduğu bölgesel ve küresel statüko güçleri tarafından darbeler ve iç savaşlarla engellenmeye çalışılmıştır. Görünenin aksine Batı ve Doğu'daki büyük güçler bu sürecin durdurulması konusunda fikir birliği yapmışlardır: Mısır ve Yemen darbeleri, Suriye ve Libya iç savaşları... Arap toplumlarının haklı taleplerine destek sunan Türkiye ise demokrasinin Arap komşularını da geliştireceği ve güçlendireceği için bu süreçte farklı politikalar izlemiştir. Suriye'de diktatör Beşar Esad rejimine karşı halkı destekleyen Türkiye, Mısır'da Libya'da ve Yemen'de de darbelerle karşı çıkmıştır.

“

Mısır'daki darbe hızlı bir şekilde Libya'ya taşınmış ve Libya'da IŞİD ile mücadeleyi bahane eden savaş ağası Halife Hafter Libya'da meşru Libya hükümetini devirme amacıyla Trablus'a saldırmaya başlamıştır.

”

Hem söylemsel tutarlılık için hem de büyük bir değişim dalgası olduğu için Batı, Arap demokratik devrimlerine karşı çıkmamıştır. Ama devrim sürecini zamana ya-

arak, yavaş yavaş rayından çıkarak baltalamayı tercih etmiştir. Hem küresel hem bölgesel statüko güçleri, en kritik ülke Mısır'da darbe yaptırarak demokratikleşme çağrılarını ve iradesini tersine döndürmeye başladılar. 2012 yılı ortasında seçimle başa gelen Muhammed Mursi yönetimi bir yıl sonra dolmadan askerî darbeyle devrilmiştir. ABD, Avrupa, Rusya, Çin ve hatta Hindistan gibi küresel güçler yaşananları askerî darbe olarak tanımlamaya yanaşmamıştır. Mısır'daki bu askerî rejimin ayakta durması için Körfez ülkeleri bugüne kadar 100 milyar dolardan fazla destek olmuştur. Mısır'daki darbe hızlı bir şekilde Libya'ya taşınmış ve Libya'da IŞİD ile mücadeleyi bahane eden savaş ağası Halife Hafter Libya'da meşru Libya hükümetini devirme amacıyla Trablus'a saldırmaya başlamıştır. Darbe projesi batı bölgesindeki Libya halkının sert direnişiyle engellenmiştir fakat tehlike 2020 yılına kadar sürmüştür.

2012-2013 yıllarında İran ve Türkiye'nin Suriye'de çatışmasına yatırım yapan ABD gibi küresel aktörler aynı projeyi Yemen'de gerçekleştirdi. 2014 ortasında İran

destekli Husiler darbe yaptı. Yemen'de demokrasiden ve siyasal İslam'dan nefret eden Körfez ülkelerini Husi darbesine razı ettiler. Çünkü Körfez rejimlerinin kaygı duyduğu iki güç olan Husiler ve (İhvan) İslah Partisi'ni birbiriyle çatıştırarak amaca ulaşmak istiyorlardı. Ancak İslah Partisi Husilerle çatışmaya girmeyince Suudi Arabistan yönetimi panik düğmesine basarak Irak ve Suriye'den sonra Yemen darbesiyle etrafının İran ve yandaşları tarafından kuşatıldığını düşünerek 2015'te askerî operasyon başlattı. Ancak bu savaş özellikle Suudi Arabistan için askerî ve diplomatik yük hâline gelmiştir ve buna hâlâ çözüm bulunamamıştır.

15 TEMMUZ'UN BÖLGEYE ETKİLERİ

Barack Obama Yönetimi, Mısır'daki darbe sürecine engel olmadığı gibi Suriye'de meşru muhalefete her türlü söylemsel desteğine rağmen somut adım atmamıştır. Diğer taraftan demokrasiye destek olan Türkiye gibi ülkeleri de cezalandırma yoluna gitmiştir. Mısır darbesiyle benzer zamanlarda 2013 yılından itibaren bazı gösterilerle

birlikte Türkiye’de iç kaotik durum oluşturulmaya çalışılmış ve PKK terörü merkezli Hendek çatışmaları yoğunlaşmıştır. Fakat Türkiye bu süreçleri güçlü şekilde atlatabilmiştir. Yine aynı yıl sonunda FETÖ kaynaklı 17-25 Aralık süreçleri de yaşanmıştır. Bu paralelde Esad rejiminin devamı için dünyanın her yanından IŞİD mensupları Suriye’ye getirilmiştir. IŞİD esas olarak demokratik Suriye muhalefetine hedef alırken, IŞİD ile mücadele bahanesiyle, İran ve Rusya’nın ülkeyi işgaline ses çıkarılmamıştır. Türkiye’yi cezalandırmak ve zayıflatmak amacıyla Obama yönetimi, Suriye’nin kuzeyini terör örgütü PKK-PYD’ye teslim etmiştir.

“

15 Temmuz darbesi başarılı olsaydı, Suriye ve Irak gibi Türkiye de bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir ve farklı bir Ortadoğu önümüzde olabilirdi.

”

Gezi, Hendek savaşları ve 17-25 Aralık’ta Türkiye’nin önünü kaos ile kesemeyen güçler en son 15 Temmuz’da bağımsız Türkiye’yi

eski kalıbına sokmak istenmiştir. 2016 ortasında Türkiye’deki demokratik yönetimin Ortadoğu bölgesindekilere benzer şekilde darbeye devrilmesine ABD gibi küresel aktörlerin sessiz kaldığı ve Türkiye’nin demokratikleşmesine adeta engel olmaya çalıştığı görülmüştür. Ancak 15 Temmuz darbesi Türk halkı ve yönetiminin direnciyle başarısızlığa uğratılmıştır. Ama Batı’nın Ortadoğu’daki istikrarsızlaştırma politikaları devam etmiştir. Bu çerçevede kısa bir süre sonra Mart 2017’de Mesut Barzani’ye Kuzey Irak’ta devlet kurma telkinleri yapılmıştır. Sonrasında Arap Baharı’nda halklardan yana tavır koyan Katar yönetimi de bölgesel kuşatmayla düşürülmeye ve kendilerince hizaya getirilmeye çalışılmıştır. Darbeden güçlenerek çıkan Türkiye, peşinden Kuzey Suriye’de IŞİD ve PKK terörüyle mücadeleye girerek güneyindeki kuşatmayı kırmıştır.

15 Temmuz darbesi başarılı olsaydı, Suriye ve Irak gibi Türkiye de bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir ve farklı bir Ortadoğu önümüzde olabilirdi. Türkiye’nin Katar’a diplomatik, askerî ve lojistik desteği oradaki darbeyi de başarısız

kılmıştır. Katar da elindeki mali ve medya imkânlarıyla aynı çizgide devam etmektedir. 2020 yılında Türkiye, Libya’daki darbecilerin Trablus’u ve ülkenin batısını kontrol etme durumunun gelişmesi üzerine ülkenin meşru hükümeti tarafından gelen davet sonrasında meşru hükümete askerî ve siyasi destek sunmuştur. Bu destek sonrasında Libya’daki meşru hükümet, darbecilere karşı önemli zafer kazanarak bu bölgedeki dengelerin değişmesini sağlamıştır. Bu müdahale esnasında kendi deniz yetki alanlarını belirlemek için de Libya ile Türkiye arasında anlaşma yapılmış ve Yunanistan ile İsrail’in Doğu Akdeniz’i kontrol etmelerine engel olunmuştur.

Eskiden olduğu gibi bugün de Ortadoğu’daki darbeler, iç savaş ve baskıcı yönetimler buradaki ülkeleri meşruiyet açısından zayıf tutarak Batı hegemonyasının sürmesine hizmet etmektedir. Türkiye’nin hem bölge demokrasilerine desteği hem kendi demokrasisine saldırıları bertaraf etmesinin Ortadoğu için de ciddi etkileri olmuştur. Bölgedeki statüko güçleri demokratikleşme ve bağımsızlaşma sürecini yavaşlatsalar da tersine çevirememişlerdir. Türkiye sayesinde Libya ve Suriye gibi ülkelerde eski diktatörlüğe dönüşmesinin önüne geçilmiş, Arap demokrasilerine destek veren Katar izole edilememiştir. Sonuç olarak mevcut demokratikleşme ve daha otonom olma yolunda güçlü adımlar atan Türkiye ile Arap dünyası tam bağımsızlık, demokrasi ve kalkınma yönünde sahip oldukları enerji, ticaret yolları ve insan kaynakları açılarından ciddi fırsatlar yakalayabilir. ■

NATO ZİRVESİ'NDE TÜRKİYE'NİN KAZANIMLARI VE ORTADOĞU'YA OLASI ETKİLERİ

“ Türkiye, İsveç ve Finlandiya'nın bu açıdan teröre karşı destek tutumunu değiştirmesi gerektiğini aksi hâlde NATO'ya üyelik başvurusunda Türkiye'nin olumlu oy kullanamayacağını ifade etti.

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

R usya'nın Ukrayna'yı Şubat 2022'de işgale başlaması ile birlikte Avrupa güvenliğinin değişen karakteristiği, İsveç ve Finlandiya gibi Rusya'ya komşu olan ülkelerin ulusal ve sınır güvenliklerini Kuzey Atlantik

Anlaşması Örgütü (NATO) ile birlikte tanımlama süreçlerini konsolide etti. İsveç ve Finlandiya'nın ittifaka üyelik başvuruları ve değişen Avrupa güvenliğine yönelik NATO'nun stratejisinin tartışılması amacıyla İspanya'nın başkenti Madrid'de 28-30 Haziran arasında NATO liderler zirvesi toplandı. Zirvenin sonucunda Türkiye ile İsveç ve Finlandiya arasında bir üçlü mutabakat metni ve bunun

yanında NATO'nun Yeni Stratejik Konsept belgesi yayımlandı. Bütün bu gelişmeler Türkiye'nin dış ve güvenlik politikası bağlamında Ortadoğu'ya yönelik politikası ile ilgili de yeni çıkarımların yapılmasını gerekli kılabılır.

NATO ZİRVESİ ÖNCESİ

Madrid'de gerçekleştirilen liderler zirvesi öncesinde İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurularının arka planındaki en önemli mesele, Türkiye'nin ilgili ülkelerin üyelik planlarına ilişkin tutumuydu. Türkiye gerek İsveç gerekse Finlandiya'nın kendi ülkelerinde PKK terör örgütü ve türevleri YPG/PYD'nin faaliyetlerine izin vermesi sebebiyle iki ülkenin NATO üyeliğine karşı çıkacağını en üst perdeden de defaaten ifade etmişti. Türkiye, İsveç ve Finlandiya'nın bu açıdan teröre karşı

destek tutumunu değiştirmesi gerektiğini aksi hâlde NATO'ya üyelik başvurusunda Türkiye'nin olumlu oy kullanamayacağını ifade etti. Bu süreç zarfında, özellikle İsveç'in farklı kentlerinde YPG/PYD terör örgütü üyeleri ve sempatanları olduğu tahmin edilen kişiler tarafından Türkiye karşıtı protestolar da düzenlenmeye devam etti. Bu çerçevede İsveç ve Finlandiya hükümetleri NATO üyeliği açısından Washington başta olmak üzere diğer önemli NATO başkentlerinde destek ararken, Türkiye'de NATO'nun kolektif güvenlik ilkesinin bu şartlar altında gerçekleşmeyeceğini; Türkiye'nin, ABD, Kanada, Avrupa Birliği (AB) ve NATO tarafından da terör örgütü olarak değerlendirilen PKK'nın İsveç ve Finlandiya'daki faaliyetlerinin durdurulması gerektiğini, teröristlerin Türkiye'ye iadesinin gerekliliğini ve bunu yanında Türkiye'ye yönelik uygulanan askeri teçhizat ambargolarının kaldırılmasının gerekliliğini ulusal ve uluslararası platformlarda vurguladı.

“

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da üçlü mutabakat metnine uyulmaması hâlinde, Türkiye'nin ilgili ülkelerin NATO'ya girmeleri konusunda evet oyu kullanmayacağını ifade etti.

”

TÜRKİYE, İSVEÇ VE FİNLANDIYA ARASINDA ÜÇLÜ MUTABAKAT

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya

üyelik başvuruları kapsamında Türkiye'nin tutumu konusunda gerek NATO Zirvesi öncesinde gerekse NATO Zirvesi kapsamında Türkiye ile İsveç ve Finlandiya arasında birtakım müzakereler gerçekleştirildi. Görüşmelerin ardından üç ülke arasında üçlü mutabakat metni yayımlandı. Üçlü mutabakat, Türkiye'nin NATO'nun ilgili ülkenin üyelik süreçlerini başlatması kapsamında onayını içermekte fakat Türkiye'nin iki ülkenin NATO'ya üyeliğine nihai onayını garanti etmemektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da üçlü mutabakat metnine uyulmaması hâlinde, Türkiye'nin ilgili ülkelerin NATO'ya girmeleri konusunda evet oyu kullanmayacağını ifade etti. Bu çerçevede üçlü mutabakatta gerek Türk dış politikası gerekse de NATO ittifakının güvenliği açısından önemli ifadeler yer aldı. Üçlü mutabakatın yanı sıra NATO açıkladığı Yeni Stratejik Konsept belgesinde Çin'e dolaylı yoldan tehdit yakıştırmaları yaparken Rusya, ittifakın önündeki en önemli doğrudan tehdit olarak lanse edildi.

Mutabakat kapsamında, İsveç ve Finlandiya'nın Türkiye'nin ulusal güvenliğinin korunmasına tam destek verdiği ifade edildi. Mutabakat metninde geçtiği ifadesiyle “İsveç ve Finlandiya, PYD/YPG ve Türkiye'de FETÖ olarak tanımlanan örgüte destek sağlamamayı” da kabul ettiler. Bunun yanında, PKK'nın da terör örgütü olduğunu teyit eden iki ülke, ülkelerindeki bu örgütlere dâhil olan teröristlerin ve bu örgütlerin uzantılarının faaliyetlerini engelleyeceğini taahhüt etti. Bununla birlikte mutabakat

kapsamında İsveç ve Finlandiya, Türkiye ile aralarında hiçbir ulusal silah ambargosu olmadığını teyit etmiştir. Türkiye'nin de mutabakat sonunda ilgili ülkelerin NATO'ya davet edilmelerindeki desteği vurgulanmıştır.

Üç ülke arasında akdedilen mutabakat, Türk dış ve güvenlik politikası açısından stratejik bir başarı olarak görülmelidir. Mutabakat metninden de görülebileceği üzere Türkiye'nin zirve öncesinde dile getirdiği kaygıların giderilmesi hususunda üç ülke anlaşmıştır. Bunun yanında, PYD/YPG ve FETÖ terör örgütleri ilk defa bir uluslararası metinde terör örgütü olarak muamele görmüştür. Bu gelişme sadece Türkiye'nin NATO'daki stratejik rolünü daha da önemli hâle getirmekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin dış ve güvenlik politikası kapsamında Ortadoğu'ya da önemli ölçüde yansiyacaktır. Bu çerçevede mutabakatın ardından asıl mesele, İsveç ve Finlandiya'nın mutabakatta üzerinde anlaşılan noktalara yönelik alacağı kararlar ve bunları uygulama şekli olacaktır.

“

NATO'nun sınırlarının genişleme ihtimali, Türkiye'nin ittifak içerisindeki rolünü artıracak ve bu da dolaylı olarak Ortadoğu ülkeleriyle güvenlik ve savunma iş birliğini kuvvetlendirecektir.

”

ZİRVENİN ORTADOĞU'YA YANSIMALARI

Üçlü Mutabakat kapsamında bir uluslararası sözleşmede YPG/PYD'nin ve FETÖ'nün terör örgütü olarak ifade edilmesi, Türkiye'nin ilgili terör örgütlerinin faaliyetleriyle Ortadoğu ülkelerindeki mücadelesini de doğrudan etkileyecektir. Hâlihazırda Türkiye'nin sınır güvenliği, insani şartlar ve diğer kritik meseleler hasebiyle ivedi bir çözüm aradığı Suriye'ye operasyon süreci de NATO Zirvesi'nin ardından hızlanmış olabilecektir. Bunun yanında NATO'nun sınırlarının genişleme ihtimali, Türkiye'nin ittifak içerisindeki rolünü artıracak ve bu da dolaylı

olarak Ortadoğu ülkeleriyle güvenlik ve savunma iş birliğini kuvvetlendirecektir. Rusya'nın Ukrayna'da işgali sebebiyle oradaki müdahil durumunun Ortadoğu'daki Rus angajmanlarını azaltması ihtimali de Türkiye'nin İsrail gibi Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini de güçlendirmesini beraberinde getirebilir.

İlk elde Türkiye'nin YPG/PYD ile Ortadoğu ülkelerindeki mücadelesi konusunda Irak'ın kuzeyi ve Suriye'nin kuzey bölgelerindeki olası operasyonlar öne çıkmaktadır. Türkiye, NATO kapsamında bir söz-

leşmede ilgili terör örgütlerinin adının geçmesini sağlayarak, YPG/PYD'nin alanının daralmasını ve faaliyetlerinin zorlaşmasını sağlayabilir. Bu çerçevede ileride örgütün faaliyetlerine ve unsurlarına yönelik olarak düzenlenebilecek askerî ve diğer her türlü operasyonun kalıcı başarı ihtimali de artmış olacaktır. Bir diğer yandan, İsveç ve Finlandiya ile NATO'ya üyelik sorununu önemli oranda çözen Türkiye, NATO Zirvesi kapsamında ABD ile stratejik ve güvenlik iş birliği anlamında kayda değer bir yol kat etmiştir. ABD Başkanı Joe Biden'ın Türkiye'nin

F-16 savaş uçakları filosunun yenilenmesine dair olumlu ifadeleri, Türkiye'nin zirveden bir diğer diplomatik ve stratejik kazanımıdır.

“

NATO kapsamında ABD ile güvenlik iş birliğinin artırılabileceği mesajının verilmesi, Türkiye'nin Avrupa güvenliğiyle Ortadoğu güvenliği arasında bir köprü olabileceği imajını da kuvvetlendirmektedir.

”

Bu şartlar altında Türkiye'nin Suriye'ye ulusal/sınır güvenliği, terörle mücadele ve insani şartların oluşturulması amaçlarıyla gerçekleştirilebileceği bir askerî operasyonun da önemi artmaktadır. Bu çerçevede, operasyon gerçekleştirildiği takdirde Türkiye'ye stratejik, diplomatik ve askerî kazanım olarak geri dönmesi de kuvvetle muhtemeldir.

Bunun yanında henüz net sonuç olmasa da İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılması ihtimali, ittifakın kapsadığı coğrafi alanın genişlemesini de beraberinde getirecektir. Türkiye'nin daha büyük bir askerî ittifak içerisindeki güçlü konumu bu şartlar altında Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle güvenlik ve savunma iş birliğini çok boyutlu hâle dönüştürebilecektir. Aynı zamanda NATO kapsamında ABD ile güvenlik iş birliğinin artırılabilmesi mesajının verilmesi, Türkiye'nin Avrupa güvenliğiyle Ortadoğu güvenliği arasında bir köprü olabileceği imajını da kuvvetlendirmektedir. Türkiye'nin ABD ile stratejik ve güvenlik iş birliğini artırması ve F-16 savaş uçaklarına yönelik ilgisinin zirvede de doğrulanması Rusya'nın Ortadoğu'daki angajmanlarının azalabileceği bir ortamda Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini de geliştirebilecektir. Fakat bu çerçevede, Türkiye-Rusya iş birliği ve Türkiye-ABD iş birliği de Ortadoğu bağlamında yeniden tanımlanmak durumunda kalınabilir. Sonuç olarak NATO sonrası Türkiye'nin elde ettiği kazanımlar Ankara'nın hem Batı hem de Doğu dünyası açısından stratejik konumunu yeniden teyit etmiştir. ■

SAHRAALTI AFRİKA'DA İKTİDAR VE MEDYA: BİR MANŞET BİR SİYASET

DR. VOLKAN İPEK

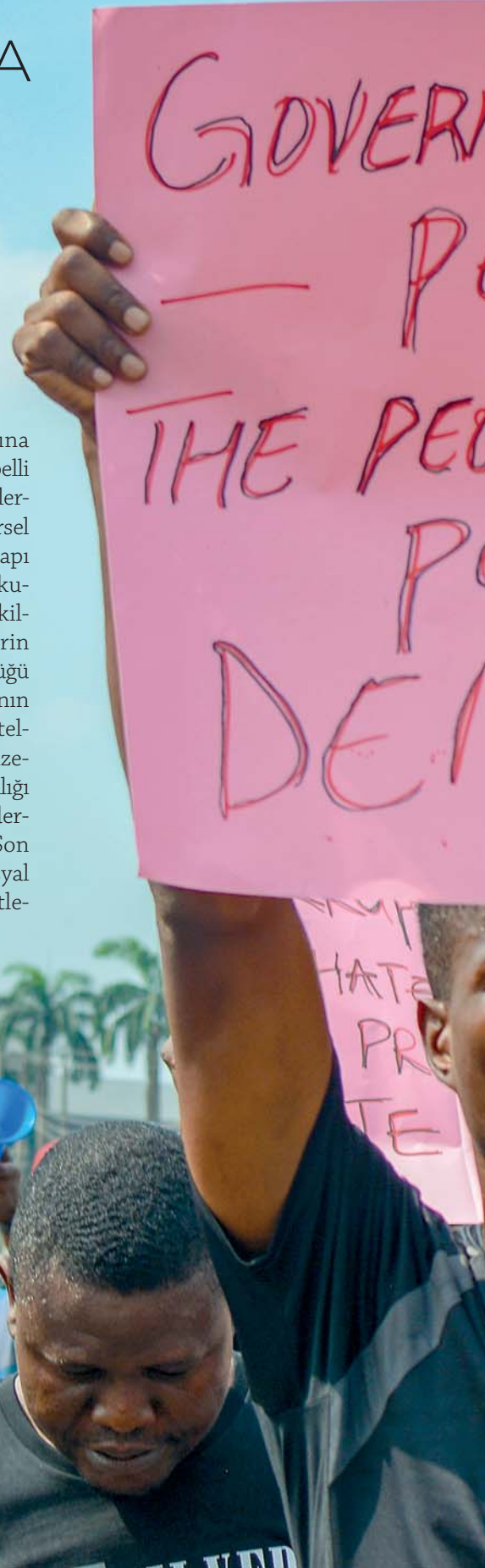
Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Tam bir yaşamda kalma mücadelesi gibi değerlendirilebilecek iktidarda kalma güdüsü medyaya da zarar verebilir. Sahraaltı Afrika ülkelerinin bazılarının, çıkarlarına ters düşen verileri paylaşan ya da paylaşmak isteyen medyanın üzerinde büyük denetim kurmaya çalıştığı görülür. İktidar partileri gücü kaybetmemek adına medyayı baskı altında tutarak çıkarlarına ters veriler paylaşmasına engel olmak ister.

”

L atince “araç” anlamına gelen medya kitleleri belli durumlardan, gelişmelerden ya da güncellemelerden görsel ve yazılı olarak bilgilendiren yapı anlamına gelebilir. Bu yapı kurumlarla kitleler arasında şekillendiği ve kurumlarla kitlelerin arasında bir iletişim görevi gördüğü için araçsallaşmaktadır. Medyanın görsel araçsallığı temel olarak televizyon, radyo ve internet üzerinden sağlanırken yazılı araçsallığı ise temel olarak gazeteler ve dergiler üzerinden tanımlanır. Son yıllarda iyice yaygınlaşan sosyal medya ise bu tanımlanmayı kitle-

GOVERNMENT OF THE
PEOPLE! FOR -
PEOPLE! BY THE
PEOPLE!
DEMOCRACY!

lerin kendilerini kurumların yerine koyarak diğer kitleleri bilgilendirdiği bir ek yapı olarak zenginleştirir. Görsel, yazılı ve sosyal medya en büyük veri kaynaklarından biri olarak kabul edilir ve bilgiyle bilişim çağının en önemli iletişim mekanizması olarak değerlendirilir.

MEDYANIN SİYASİ-SOSYAL ETKİSİ VE İKTİDARLA GERGİN İLİŞKİLERİ

Kitleler üzerindeki veri aktarıcı etkisi medyaya sosyolojik kimlik kazandırmaktadır. Bunun yanında özellikle siyasetin yöneticileri belirlemek adına oy toplarken ihtiyacı

RAISE A TROPHY
TO NALAJA'S HONOUR

MEDIA
HATE
GAINS
OF
EXPRESSION

olduğu kitle etkileme güdüsü doğal olarak ona siyasi bir kimlik katmaktadır. Siyasi partiler iktidara gelmek için kendi ya da bağımsız medya kurumlarını kullanarak seçme yetkisine sahip kişilerden oy isterler. Demokrasinin en birincil koşullarından sayılan serbest ve dürüst seçimlerde oy kullanabilme, bu bağlamda, medyanın da kullanımıyla çok daha önem taşımaktadır. Seçimlere girip iktidara gelmek isteyen siyasi partilerin fikirlerini, rejimlerini ya da ilkelerini kitlelere doğru şekilde aktarmak medyayı iyi çalışan demokrasi için etkin kılmaktadır. İktidara gelen partiler başarılarını seçim stratejilerine, diğer partileri tanıma derecelerine ya da parti liderliğine borçlu oldukları kadar medyaya da borçludurlar.

“

İktidar partisinin seçimlerden önce verdiği sözlerle seçimden sonra tut(a)madığı sözlerin karşılaştırılması, muhalefet kanadıyla ilgili tutumları, ekonomik performansı, dış politikada ne kadar istikrarlı olduğu ve beki de en önemlisi demokratik karakteri ters düşen çıkarların medya tarafından belirlenmesinde ön plandadır.

”

Ancak medyanın bir siyasi partiyi iktidara taşıma gücü olduğu gibi iktidardan düşürme gücü de zaman zaman olabilir. Güçten düşürme örneğin bir darbe girişimi gibi askerlerin doğrudan sivil yönetime karışmaları yönünde gelişmez. Ancak iktidar partisiyle ilgili ve aslında kitlelerle iktidar partisinin çıkar-

larına ters düşecek yönde paylaştıkları bazı veriler gelecek seçimlerde siyasi yapıyı değiştirebilir. İktidar partisinin seçimlerden önce verdiği sözlerle seçimden sonra tut(a)madığı sözlerin karşılaştırılması, muhalefet kanadıyla ilgili tutumları, ekonomik performansı, dış politikada ne kadar istikrarlı olduğu ve beki de en önemlisi demokratik karakteri ters düşen çıkarların medya tarafından belirlenmesinde ön plandadır. Dolayı-

ıyla demokrasinin pekiş(e)mediği birçok ülkedeki iktidar partileri çıkarlarına ters düşen veriler paylaşan medyayı denetim altında tutmayı ya da sindirmeyi düşünebilirler. Bu durum yönetilen gözüyle bakıldığında anormal ama yöneten gözünden bakıldığında normal sayılabilir çünkü iktidar partisi gücü kaybettiğinde bir daha güce ulaşmasının zor olduğunu bilir, hatta iktidar partisi yöneticilerinin bazıları gücün kaybedil-

mesi durumunda hayatlarının bile tehlikeye gireceğini hissedebilirler.

SAHRAALTI'NDA MEDYA'YA YÖNELİK BASKILAR

Tam bir yaşamda kalma mücadelesi gibi değerlendirilebilecek iktidarda kalma güdüsü medyaya da zarar verebilir. Sahraaltı Afrika ülkelerinin bazılarının, çıkarlarına ters düşen verileri paylaşan ya da pay-

laşmak isteyen medyanın üzerinde büyük denetim kurmaya çalıştığı görülür. İktidar partileri gücü kaybetmemek adına medyayı baskı altında tutarak çıkarlarına ters veriler paylaşmasına engel olmak ister. Sahraaltı Afrika'da iktidarın medya üzerine bu derece baskı kurduğu ülkelerden biri Batı Afrika'daki Gambiya'dır. Ülkenin "Tanrı izin verirse bir milyar yıl daha Gambiya'yı yöneteceğim" diyebilmiş eski Cumhurbaşkanı Yahya

Jammeh bir gazetecinin 1992 yılında sorduğu "Demokrasiye dönmeyi düşünüyor musunuz?" sorusuna "Dört(four) yıl içinde" diye cevap verir. 1996 yılına gelindiğinde ülkede hiçbir demokratik kurumun ve tutumun işlemediğini gören aynı gazeteci Jammeh'e "Ülke hâlâ demokrasiye dönmedi, hani dönecektiniz?" diye sorunca Jammeh, "Ben size dört(four) demedim, yıllar içinde (for years) dedim" diye cevaplar ve bu gaze-

teciiyi işten attırır. Jammeh hükümetinin siyasal hareketlerini eleştirme yasağı bir yasa olarak çıktıktan sonra ise muhalif Foroyaa gazetesinin editörleri ortadan kaybolur ve The Daily Observer (Gözlemci) gazetesinin Liberyalı kurucusu Kenneth Best “Senin bizi observe (gözlediğin) yeter, artık biz seni observe (gözleyeceğiz)” denerek ülkeden gönderilir.

“

Afrika Birliği ile Togo yerel medyası babadan oğula yapılan cumhurbaşkanlığı geçişini çok eleştirmişlerdir ve Faure Eyadéma bu eleştiriyi yapan yerel medya kanallarından Radyo Carré Jaunes’u ve Zion TV’yi kapatmıştır.

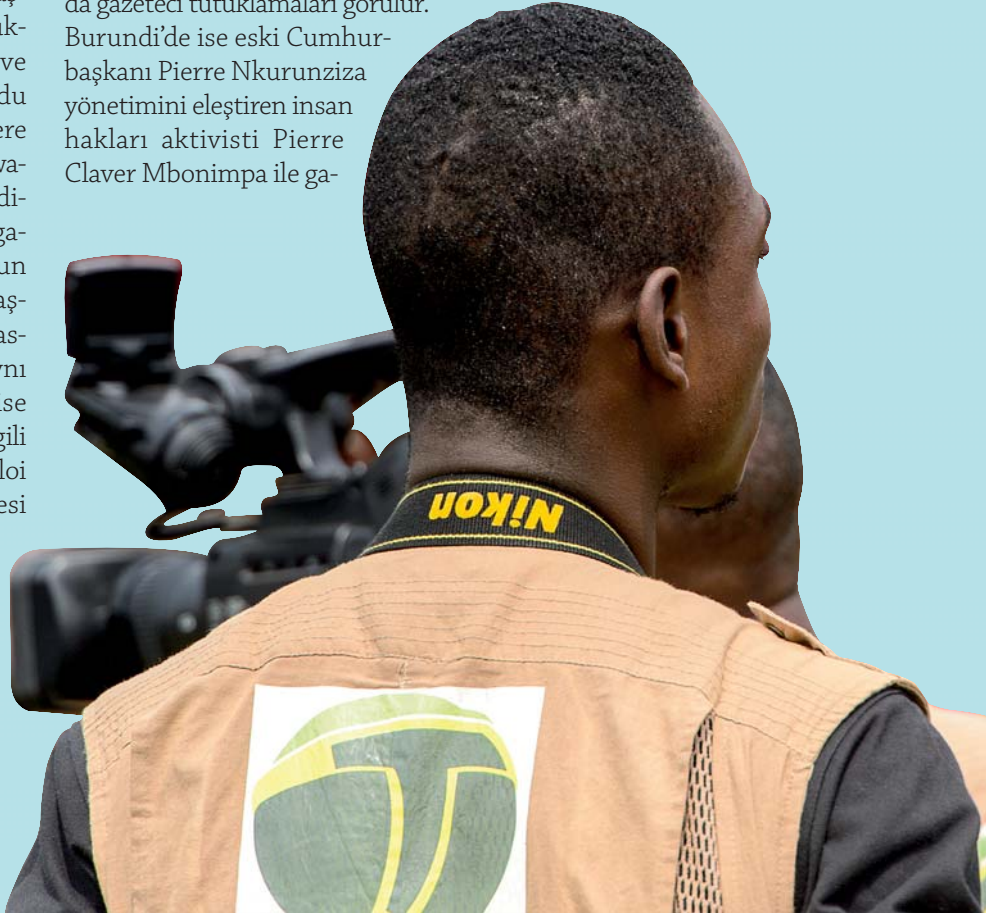
”

Güneydoğu Afrika ülkelerinden Tanzanya’da muhalif Değişim ve Şeffaflık Birliği Partisi Genel Başkanı Zitto Kabwe’nin de tutuklanması, muhalif Demokrasi ve İlerleme Partisi Başkanı Tundu Lissu’nun bir kerede on altı kere vurulması, haftalık sol gazete Mwanan’ın kapatılması, Tanzanya Editör Forumu’na bağlı beş diğer gazetenin ve üç radyo istasyonunun kundaklanması eski Cumhurbaşkanı John Magufuli’nin attığı baskıcı adımların bazılarıdır. Aynı bölgede yer alan Mozambik’te ise 2018 yılında Cabo Delgado ile ilgili haber yapan gazeteci Estacio Valoi ve Uluslararası Af Örgütü üyesi David Matschine, 2019 yılında gazeteci Amade Abubacar ve Germano Daniel devletin Cabo Delgado’da halka uyguladığı baskıları haber yaptıkları için

tutuklanırlar. Batı Afrika’da da benzer hikâyelere rastlanır. Togo’da o dönemki Cumhurbaşkanı Gnassingbé Eyadéma 2005 yılında öldüğü zaman ordu cumhurbaşkanlığı görevine o döneme kadar Postacılık ve Telekomünikasyon Bakanlığı yapan oğlu Fauré Eyadéma’yı geçirir. Afrika Birliği ile Togo yerel medyası babadan oğula yapılan cumhurbaşkanlığı geçişini çok eleştirmişlerdir ve Faure Eyadéma bu eleştiriyi yapan yerel medya kanallarından Radyo Carré Jaunes’u ve Zion TV’yi kapatmıştır. Güney Afrika da gazetecilerin tutuklandığı bölgelerdendir. Güney Afrika ülkelerinden Zimbabve’de meclisteki muhalif Demokratik Değişim İçin Hareket Partisi milletvekilleri tutuklanır, partiye yakın gazeteler kapatılır ve partiye gelecek seçimlerde oy vermesi olası kişilerin evlerinin kapısına çarpı işareti konulan Mayhoterapapi Operasyonu düzenlenir. Batıda ve güneyde olduğu gibi Orta Afrika’da da gazeteci tutuklamaları görülür. Burundi’de ise eski Cumhurbaşkanı Pierre Nkurunziza yönetimini eleştiren insan hakları aktivisti Pierre Claver Mbonimpa ile ga-

zeteci Bob Rugurika’yı da tutuklatır. Bunların dışında tutuklamalardan daha farklı tepkilerin yaşandığı bazı ülkeler vardır. Bir güney Afrika ülkesi Lesotho’da iktidar Basutoland Ulusal Partisi’ni 1982 yılında eleştiren gazeteci Edgar Mahlomo öldürülür ve çalıştığı Leselinyana la Lesotho gazetesi kapanır, bir güneybatı Afrika ülkesi Namibiya’da 2021 yılının Nisan ayında Organize Suç ve Yolsuzluk Raporlama Projesi ve The Namibian gazetesi Cumhurbaşkanı Hage Geingob’un partisinin 2017 yılındaki kongresinde kendisini desteklemeleri için devlet bütçesinden belli bir fonu ulusal balıkçılık şirketinin yöntemin kuruluna rüşvet olarak verdiğini iddia edince kapatılma tehlikesi geçirir.

Güney Afrika ülkelerinden Zambiya’da 1975 yılına kadar serbest olan Zambiya medyasının en güçlü organı Times of Zambia Cumhurbaşkanı Kenneth Kaunda’yı dik-

tatörlükle eleştirmeye başlayınca Kaunda'nın partisi Birleşik Ulusal Bağımsızlık Partisi tarafından satın alınır ve parti gazetesi hâline getirilir. Kaunda o gün ne olursa olsun tüm gazetelerin ilk sayfalarında kendi fotoğrafını basmasını zorunlu tutan yasa bile çıkarır.

“

Tüm bu tutuklamalara ve kapatılmalara Sahraaltı Afrika ülkelerindeki medya araçlarının iktidar partisini değiştirme ve politikalarını etkilemede hâlen ciddi rol sahibi olduğu da görülür.

”

Orta Afrika ülkelerinden Kamerun'da Cumhurbaşkanı Paul Biya İngilizce ve Fransızca konuşulan ülkede İngilizce konuşan halkı sindirmek için çift dilli olması beklenen Kamerun Radyosu ve Televizyonu'nda haberlerin sadece Fransızca sunulmasına, haftada beş kere çıkan Fransızca Kamerun Times ald gazetelerin İngilizce sürümünün de bir kere çıkmasına karar verir. Biya'nın, Fransa'nın ve Amerika Birleşik Devletleri'nin zorlamasıyla 1991 yılında başlattığı çok partili sisteme bir türlü uymak istememesi ve yeni dönemki koşulların tartışılacağı ulusal bir konferans düzenlenmesine izin vermemesi gazeteci Pius Njawé'nin ve aktivist Celstin Monga'nın bir yıl süren “Hayalet Şehir” kampanyasını başlatmasına neden olur. Kampanyaya göre halk Biya'yı protesto etmek için pazartesi ve cuma günleri evden çıkmayacak, grev yapacaktır. Kamerun'un komşularından Nijerya'da bir dönem etkili olan Kaduna mafyası Yeni Nijerya Kalkınma Şirketini, Yeni

Nijeryalı gazetesini ve Nijerya Federal Radyo Şirketini o dönemki Cumhurbaşkanı Shehu Shagari'nin rejimini eleştirmek için kullanmaya başlar. Batı Afrika ülkesi Burkina Faso'da ise tutuklamadan ve gazete kapatılmadan daha kötüsü yaşanır. 2004 yılında 151 emekli bürokratın hâlâ görevdeymiş gibi maaş almaya devam ettiğini ortaya çıkaran Norberto Zongo Cumhurbaşkanlığı muhafızları tarafından vurulur. Tüm bu tutuklamalara ve kapatılmalara Sahraaltı Afrika ülkelerindeki medya araçlarının iktidar partisini değiştirme ve politikalarını etkilemede hâlen ciddi rol sahibi olduğu da görülür. Batı Afrika ülkesi Fildişi Sahili'nde 1998 yılında yerel bir gazete küçük Malili çocukların zorla Fildişi Sahili'ndeki kakao çiftliklerinde çalıştırıldığını iddiaları halkı isyan ettirince Cumhurbaşkanı Henri Conan Bedie 1999 yılındaki General Robert Guei tarafından düzenlenen bir darbeyle devrilir. Güneybatı Afrika ülkesi Angola'da ise 19 Ocak 2020 akşamında Uluslararası Soruşturmacı Gazeteciler Konsorsiyumu eski Angola Devlet Başkanı Jose Eduardo Dos Santos'un kızı olan Isabel Dos Santos'a ve eşi Sindika Dokolo'ya ait kırk bir ülkedeki dört yüz şirket hakkında 715.000 belge ve yazışma yayımlarlar. Buna göre Isabel Dos Santos ve eşi Sindika Dokolo petrol şirketi Sonangol başta olmak üzere pek çok Angola şirketinin hesaplarından kendi hesaplarına beş milyar dolar aktarmışlardır. Haber Cumhurbaşkanı Dos Santos'un gelecek seçimleri kaybetmesine neden olur.

Medyanın Sahraaltı Afrika ülkelerindeki yönetimler üzerindeki etkileri büyüktür. Kolonyalizm dö-

neminde Belçika Kralı İkinci Leopold kuzeni İngiltere Kraliçesi Victoria'ya mektup yazıp ondan İngilizlerin Afrika'da yönettikleri topraklardan küçük bir bölümünü rica eder. Victoria'nın olumsuz cevap verdiği İkinci Leopold ise Uluslararası Afrika Derneğini kurup Amerikalı gazeteci Henry Stanley'i, kaybolan misyoner David Livingstone'u bulma bahanesiyle Afrika'ya göndermiş ve ondan yönetecek bir yer bulmasını istemiştir. Stanley'in bulduğu bölgelerde İkinci Leopold sonradan bir yönetim kurmuştur. Postkolonyal dönemde ise örneğin ada ülkesi Moritus'ta ise 2012 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini Moritus Özgürlük Partisi'nden aday olarak kazanan Monique Ohsan Bellepeau aslında bir gazetecidir. Gücü kaybetmek istemeyen iktidar partileri ise değişik yöntemlerle medyaya baskı uygulamak ister. Başarılı ya da başarısız olsun, Sahraaltı Afrika ülkelerindeki medya kurumlarının halklarla veri paylaşmasının önüne geçmeye çalışmak demokrasinin pekişmesine engeldir. Sonuç olarak Saharaaltı bölgesindeki iktidar partileri güçte kalmak istiyorlarsa yasalara uygun olan davranışlara ve uygulamalara başvurmalıdırlar. Bu partiler yasalara uydukları ve etik yönetimler gösterdikleri sürece medyanın desteğini arkalarına alırlar ve yönetici konumlarını devam ettirirler. Yasal olmayan yollarla ve etik dışı davranışlarla iktidarda kalmaya çalışan partiler ise sadece yazılı ve görsel değil ama aynı zamanda sosyal medyanın da bir numaralı hedefi hâline gelirler. Bu durum onlara güç kaybettirir ve gelecekleriyle ilgili endişelerinin artmasına neden olur. ■

ORTADOĞU BÖLGESİNDE MEDYA: ALTERNATİF ARAÇLAR, BİLGİ ÜRETİMİ VE İKTİDAR ETKİSİ

MERVE ZORLU

Yüksek Lisans ESOĞÜ

“

Ortadoğu bölgesinde medyanın 1990'lı yıllara kadar önemli oranda toplumsal tepkilerin kontrol altında tutulmasına, iktidarın meşruiyet üretmesine ve otoriter yönetimlerin devamlılığına hizmet ettiği görülmektedir.

”

Tarihin tüm dönemlerinde algı yönetimi için farklı uygulamaların kullanıldığı görülmüştür. Küreselleşme ve teknolojinin eş zamanlı ilerleyişiyle birlikte algı yönetimi için bilgiye sahip olma ve üretme bir güç hâline dönüşmüştür. Neticesinde ise bilgi gücünü elinde tutmak ve algıyı yönetmek için medya önemli bir araç hâline gelmiştir. Bu araç demokratik toplumlar ve onların yönetimleri için ayrılmaz bir parça hâline dönüşürken, demokrasinin gelişmediği toplumlarda otoriter/totaliter rejimlerin istikrarını korumaları için kullanılmaktadır. Nitekim genel olarak otoriter rejimlerin hâkim olduğu Ortadoğu bölgesinde medyanın 1990'lı yıllara kadar önemli oranda toplumsal tepkilerin kontrol altında tutulmasına, iktidarın meş-

ruiyet üretmesine ve otoriter yönetimlerin devamlılığına hizmet ettiği görülmektedir. Ancak 21. yy. ile medya araçları çeşitlenmiştir ve Arap toplumları yeni kamuoyu alanları oluşturabilmiştir. Bu durum Arap hükümetlerinin medya

üzerindeki sansür ve baskı girişimlerini de artırmıştır. Günümüzde de medyanın bilgi kurma gücünü Ortadoğu'daki hükümetler hegemonyaları altında tutmaya devam etmektedir. Bu sebeple medya araçlarının kullanımı artsa

dahi etki alanının belirli sınırlar içinde kaldığı görülmektedir.

ALGIYI VE BİLGİYİ KONTROL ETME ARACI OLARAK MEDYA

İnsanlık tarihinde gelişim ve dönüşüm daima devam etmektedir. Milletler, devletler, kitleler, topluluklar olayları veya olguları kendi menfaatlerine hizmet etmesi için tarih boyunca farklı yöntemler kullanmışlardır. Bu yöntemlerden en etkili olanı ise günümüzde de önemini koruyan hedef kitleyi ikna eden, algıyı yönetme ve çıkara

hizmet edecek biçimde yönlendirme olmuştur. Bu algı yönetimi küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte medya odaklı hâle gelmiştir. Bir anlamda bilginin gücünü temsil eden medya demokratikleşme sürecinin de ayrılmaz parçası olarak kabul edilmiştir. Medyanın topluma bilgi sunması, kamuoyu yaratma alanı tanınması, toplum için iktidarı denetleyen ve gözetleyen işlev görmesi kurumsal demokrasinin yönetimi için önemli araç olarak görülmüştür. Ancak demokratik ülkelerde dahi medyanın hegemon söyleme hizmet amaçlı değerlendirildiği ve iktidar mücadelelerinin bir unsuru hâline dönüştüğü pek çok örnek söz konusudur. Keza demokrasinin gelişmediği toplumlarda bu durumun daha şiddetli olduğu ortadadır.

Otoriter/totaliter toplumlarda kitle iletişim araçları ve medya mevcut ideolojinin uygulamalarını ve söylemlerini meşrulaştırmada katalizör görevi görmektedir. Mevcut ideolojinin sürekliliğinin sağlanması yönünde bir algı yapılandırırken muhalif düşünceler gayrimişru olarak yapılandırılabilir. Hatta söz konusu karşıt düşüncelerin medyada yer edinebilmesi dahi en az düzeye indirilebilmektedir. Nitekim ister özel ister kamusal medya araçları olsun bilgiyi üretebilme gücüne sahiptir ve montajlanmış bir gerçeklik arzu edilen ideoloji çerçevesine medya ile gündem hâline getirilebilmektedir. Bu da otoriter/totaliter sistemlerde kamuoyunun rejime hizmet edecek biçimde oluşturulmasına alan tanımaktadır.

Medyanın algı yönetimi sürecinde kullanılması bilgiyi elinde tutma

gücüyle doğrudan ilişkilidir. Modern toplumlarda insanların faaliyetlerini düzenleyen temel kaynak bilgiden gelmektedir. Bu bilginin yayılmasını sağlayan ve kamuoyu oluşturan ise medya araçlarıdır. Bu sebeple bilgiye sahip olmak ve üretmek önemli bir güç durumuna gelirken medyanın kontrol altında tutulması da önemli hâle gelmiştir. Bilgi çağı olarak ifade edilen günümüz dünyasında medyanın ürettiği bilgi, geleneksel medya bağlamında kimi zaman büyük şirketler kimi zamansa medya patronları tarafından üretilmektedir. Ancak ekonomik ve teknolojik yetersizlikler söz konusu olduğunda büyük haber ajansları tarafından üretilen bilgiler aktarılabilir. Bu bağlamda kamu ya da özel fark etmeksizin medya araçlarının bazı etkiler altında kalarak farklı nedenlerle çeşitli amaçlar için kullanıldığı görülmektedir. Nihayetinde söylemler toplumlar üzerinde bir şekilde etki yarattığı için üretilen medya içerikleri kamuoyunda algıyı oluşturmada ve yönetmektedir.

“

Ortadoğu coğrafyasında tarihsel süreç içerisinde medya kullanımını etkileyen iki olgu öne çıkmaktadır. Bunlardan ilkinin yaşanan siyasal ve toplumsal olaylar, ikincisinin ise teknolojik gelişmeler olduğu görülmektedir.

”

Ortadoğu bölgesi belirli bir çerçevede şekillendirilerek sunulan ve gündeme dönüştürülen bilginin medya araçlarıyla kitlelere ulaştırıldığı görülen önemli örneklerden birisidir. Burada medya araçları

ideolojilerin ve toplumsal rızanın oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda mevcut rejimin devamlılığına ve meşruiyetine ilişkin bir krizin ortaya çıkmamasına ya da bastırılabilmesine hizmet edebilmektedir. Bu coğrafyadaki medya kullanımı, medyanın hegemon gücün sansürü altında kalabileceğini ve belirli elit kesime hizmet edebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda Ortadoğu bölgesindeki çoğu medya aracının iktidara yönelik alternatif söylem oluşturmaktan ziyade iktidarın paralelinde söylem ürettiğini ya da bu söylemi toplumsal zemine yaydığı anlaşılabilmektedir. Nitekim alternatif araçlar ve söylemler zaman içerisinde gelişmesine rağmen medyanın Ortadoğu bölgesindeki çoğu ülkede hâlen önemli oranda iktidarın toplumla ilişkisini kuran ve rejimle ilişkilerini denetleyen bir mekanizma olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Medyanın yarattığı bu etki Arap hükümetlerinde medyaya ilişkin kontrol mekanizmalarının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu kontrol mekanizmaları medyanın alanını 1980'lerden itibaren iki şekilde sınırlamaya devam etmektedir. Bunlardan ilki Arap hükümetlerinin yaygın şekilde kullandığı sansür mekanizmalarıdır.

ORTADOĞU'DA MEDYA TEMELLİ GELİŞMELER VE İKTİDAR İLE İLİŞKİLER

Ortadoğu coğrafyasında tarihsel süreç içerisinde medya kullanımını

etkileyen iki olgu öne çıkmaktadır. Bunlardan ilkinin yaşanan siyasal ve toplumsal olaylar, ikincisinin ise teknolojik gelişmeler olduğu görülmektedir. 20. yy. başlarında kullanılmaya başlanan medya, pan-Arap söyleminin üretimi, otoriter yönetimlerin devamlılığı ve toplumsal tepkilerin kontrol edilmesi için kullanılmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ise küreselleşme ve teknoloji etkileri medya kullanım alanlarında da görülmeye başlamıştır. Özellikle Körfez Savaşları'nın akabinde Arap dünyası gerek uluslararası gerekse de ülke içinde algı yönetimi ve kamuoyu oluşturmada medyanın önemli rolünü kavramıştır. Medya kullanımının siyasal ve toplumsal etkileri 90'lı yıllarda uydu yayıncılığı ve kitle iletişim araçları çerçevesinde şekillenirken, Arap ayaklanmaları sürecinde yeni medya araçları da etkisini göstermeye başlamıştır.

Medyanın yarattığı bu etki Arap hükümetlerinde medyaya ilişkin kontrol mekanizmalarının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu kontrol mekanizmaları medyanın alanını 1980'lerden itibaren iki şekilde sınırlamaya devam etmektedir. Bunlardan ilki Arap hükümetlerinin yaygın şekilde kullandığı sansür mekanizmalarıdır. Bu hükümetler genel olarak siyasi tartışmaları ve faaliyetleri sıkı denetim ve gözlem altında tutmaktadırlar. Özellikle mevcut rejimin istikrarına tehlike oluşturabilecek tartışma ve aktiviteleri kontrol etmeye çalışmaktadırlar. Bu kontrol hukuki ve bürokratik baskılarla oluşturulan sansür mekanizmasıyla sağlanmaktadır. Basın özgürlüğüne engel olan bu sansür uygulamaları her ülkede farklılık gösterebilmektedir.

Suudi Arabistan, Suriye, Bahreyn, Kuveyt ve Umman aşırı rejim odaklıyken, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Ürdün, Yemen, Lübnan görece daha özgür içerikler üretebilmektedir. Mısır ise her iki gruba kıyasla uluslararası medyaya daha çok entegre olma eğilimindedir. Ancak birçok Arap ülkesinde basılı yayın araçları hükümet lisansı olmadan kullanılamamaktadır. Ayrıca mevcut lisanslar da hükümet politikaları doğrultusunda kolayca iptal edilebilmektedir. Bu bağlamda basına ilişkin kanunlar özgürlükten ziyade hangi alanlarda nasıl haberler yapılabileceğini çerçevelemektedir. Örneğin, Yemen ve Kuveyt'in basına ilişkin güncel kanunları incelendiğinde anayasaya, dine, emire ya da ahlaki konulara yönelik eleştirel yayının suç olarak kabul edildiği görülmektedir.

İkinci olarak sınırlamalar medya araçları sahipliği üzerinden kurulmaktadır. Örneğin gazetelerin sahipliğinin genel olarak belirli gruplara ait olduğu görülmektedir. Bu grupları ya doğrudan hükümet veya siyasi partiyle ilişkili kişiler ya da hükümetle ticari, ailevi ve siyasi ilişkileri olan kişilerin şirketleri oluşturmaktadır. Mısır'daki Al-Ahram gazetesi bunun önemli örneklerinden birisidir. Ayrıca Katar'daki altı önemli gazete her ne kadar hükümet teşebbüsünden bağımsız kurulan yayın organları olsa da sahipliklerine bakıldığında emirin aile mensupları ya da emir ile politik ilişkiler yürüten iş insanları olduğu görülmektedir. Yine ev sahibi ülkesi Katar olan el-Cezire'nin de sansürün farklı etkilerine uğradığı görülmektedir. Arap Yarımadası'nda basın özgürlüğüne

ilişkin mevcut tabuları yıkma eğilimdeki yayın içeriklerine rağmen el-Cezire'nin Katar'a ilişkin sorunlara değinmediği ve eleştirel yaklaşmadığı söylenebilir. Diğer bölge ülkelere eleştirel bir yaklaşım sergilerken menşe ülkesi hakkındaki haber içeriklerinin oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Nitekim el-Cezire'nin bağımsız bir tüzel kişilik olduğunun sıkça ifade edilmesi, Katar hükümeti tarafından maddi olarak desteklediği ve kanal yönetimindeki görevli kişilerin hükümetle aile bağları bulunan kişiler olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu durum da Arap medyasında eleştirel yaklaşım alanının

dahi sınırlarının çizildiğini gösterir niteliktedir. Bu sayede medya araçlarının önemli kısmı mevcut hükümetlerin çıkarı ve arzusuna yönelik algı oluşturulabilmekte ve yönetilebilmektedir.

Arap medyasında diğer problemler alan reklam gelirlerindeki ve tiralardaki düşük seviyelerden doğan ekonomik zorluklardır. Bu sebeple son dönemde birçok basılı yayın sadece online olarak medya hayatına devam etme kararı almıştır. Bu düşüşteki temel neden yukarıda bahsi geçen medyanın sansür ve baskı altında kalmasıdır. Çünkü genç nüfusun mevcut medya araçlarına olan güvensizliği, in-

ternetin yaygınlaşması ve sosyal medya araçlarına yönelim Arap ayaklanmalarından itibaren artmaya devam etmektedir. Nitekim internetin Arap toplumları için yeni bir kamusal tartışma alanı sağladığına inanılmaktadır. Özellikle ayaklanma süreçlerindeki deneyim bu medya araçlarıyla eylemlerin kitlesel boyutlara ulaşabileceğini ve diğer ülkelere hızla yayılmasını sağlayabileceğini göstermiştir. Ancak bu sosyal medya ve internet kullanımının gerek ayaklanmalar sürecinde gerekse de günümüzde her ülkede aynı etki alanına sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin, Libya ve Tunus'taki sosyal medya etkisinin Mısır'a kıyasla kısmen düşük seviyede kaldığı görülmüştür. Suriye rejiminde de benzer durum yaşanmıştır. Beşar Esad rejiminin bilgi üretimini tekelinde tutması ve buna yönelik baskıcı basın yönetimi sosyal medyanın uzun süre sınırlı kalmasına sebep olmuştur.

Sonuç olarak gerek geleneksel gerek yeni medya araçlarının Arap toplumlarında kendine yer bulabildiği önemli geçektir. Ancak teknolojik gelişmelerle beraber oluşan bu alanın tek başına Ortadoğu bölgesinde demokratikleşmeyi kökleştiremeyeceği Arap ayaklanmaları sonrasında deneyimlenmiştir. Nitekim Arap ülkelerinde medya ve internet sahiplikleri, bilgi üretim gücü ve dağıtım kanallarının kontrolleri istenen niteliklere ulaşmamaktadır. Bunun temel sebebi sansür olsa da erişime ilişkin problemler ve teknolojik alt yapı yetersizlikleri de etkili olmaktadır. Bu durum Arap medyasının "rejim yanlısı" tutumunu korumasına alan sağlamaktadır. ■

KÖRFEZ ÜLKELERİNDE “BAĞIMLI” MEDYA VE EL-CEZİRE FARKLILAŞMASI

KÜBRA MURİÇ

Araştırmacı

“

Şeyh Hamad bin Halife el-Sani'nin 1995 yılında başlattığı reform çalışmaları neticesinde temelleri atılan el-Cezire günümüz itibarıyla Doha ve dünyanın değişik noktalarında 70 farklı büroya ve 3 binin üzerinde medya personeline sahip küresel bir medya kuruluşu ve yumuşak gücün en etkili örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Reform çalışmaları kapsamında Şeyh Hamad'ın 137 milyon dolarlık mali bir desteğiyle 1996 yılında kurulan el-Cezire Arap dünyasında gazetecilik anlayışını alışılmışın çok ötesine taşımıştır.

”

Ifade özgürlüğü, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte, çağdaş yaşamımızın içinde yer alan bireylerin ve kuruluşların tepki veya sansür korkusu olmadan dü-

şüncelerini ifade ettikleri demokratik bir ideal olarak tanımlanmaktadır. Evrensel olarak, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi'nin (UNHR) 19. maddesi, basın ve medya özgürlüğünün temel ilkesi ve referansı olarak kabul edilmektedir. Buna benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Öncesinde veya sonrasında sansürsüz herhangi bir şeyi yayımlama özgürlüğü olarak tanımlanan basın özgürlüğü ise ifade özgürlüğü kavramıyla benzer bir anlam taşıyor olsa da medya alanı gibi daha spesifik konuları içermesi sebebiyle farklı bir boyutta değerlendirilmektedir.

1450 yılında modern matbaanın icat edilip uygulanmaya başlamasından bu yana tartışılan bir konu olan basın özgürlüğü küreselleşmenin de etkisiyle oldukça önemli bir kavram hâline dönüşmüş ve demokratikleşmenin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Ülkesel ve küresel çapta etkili bir güce sahip olması sebebiyle basın faaliyetleri bazı devletler tarafından iç istikrar için tehdit olarak görülmüş ve bu özgürlük kısıtlanmaya çalışılmıştır. Basın özgürlüğünün kısıtlanmasında ve medya kuruluşlarının kapatılmasında hiç şüphesiz en önde gelen ülkeler Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri olmuştur. Bu çalışmada söz konusu ülkelerde basın ve medyanın durumu hakkı bilgi verilmiş ve Körfez'de özgür basının geleceği el-Cezire ekseninde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ ÜLKELERİNDE MEDYA

KİK ülkelerindeki medya ortamı, haber içeriklerinin düzenlenmesi, medya çalışmalarının ve kuruluşlarının denetimi konusundaki politikalar ve yasalar birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu ülkelerin gazeteler, radyolar, televizyon kanalları ve elektronik web siteleri gibi kendi medya kuruluşları olmakla birlikte bu ülkelerde az sayıda özel sektöre ait medya kuruluşları da mevcuttur. Fakat bu özel medya kuruluşların ürettiği haber içerikleri yasalar ile doğrudan kontrol edilmekte ve bir dizi kural ve prosedüre tabi olmaktadır. Körfez bölgesindeki ülkelerin diğer bir ortak özelliği ise bünyesinde herhangi bir siyasi parti barındırma-

masıdır. Dolayısıyla bu ülkelerde hükümete karşı bir muhalefetin varlığından bahsedilememektedir. Bunun dışında bölgedeki hiçbir ülkede Bilgi Edinme Hakkı Yasası yoktur. Yani vatandaşlara hükümetten bilgi alma veya belgelerini inceleme hakkı verilmemiştir. Bu sebeple birçok kişi bilgi edinmek adına medyaya başvurmakta ve bu da bölge genelinde medyanın önemini arttırmaktadır. Bu ülkelerdeki büyük medya kuruluşlarının hükümetler tarafından finanse ediliyor olması ve devletlerin otoriter yapısı şeffaflık ve hesap verilebilirlik kültürünün gelişemesini de beraberinde getirmiştir. Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütünün her yıl açıkladığı ve 180 ülkenin değerlendirildiği 2022 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'ne göre KİK ülkelerinde basın ve medya özgürlüğünün durumu oldukça vahimdir. Endekse göre Katar 119, Birleşik Arap Emirlikleri 138, Kuveyt 158, Umman 163, Suudi Arabistan 166, Bahreyn 167. sırada yer almaktadır.

“

Umman'da ifade ve basın özgürlüğü anayasa tarafından garanti altına alınsa da mevcut ceza kanunu bu hakları ciddi şekilde sınırlandırmaktadır. Kraliyet ailesine, hükümete, İslam'a, ülke ekonomisine veya basitçe geleneği “aşagılayıcı” olduğu düşünülen herhangi bir içerik para cezası veya hapis cezası ile sonuçlanmaktadır.

”

Basın Özgürlüğü Endeksi'ne göre KİK ülkeleri içinde basın özgürlüğünde son sırada yer alan Bahreyn

çok sayıda gazeteciyi hapse atmakla ün salmış durumdadır. Son *bağımsız medya kuruluşu el-Wasat* gazetesi 2017'de kapatılmasıyla ülkede yalnızca Bilgi İşleri Bakanlığı tarafından kontrol edilen televizyon kanalları ve radyo istasyonları bulunmaktadır. Bahreyn'in basın konusunda bu kadar katı bir politika izlemesinde Arap Ayaklanmalarının rolü büyüktür. 2011'de reform çağrısında bulunan Şii liderliğindeki hükümet karşıtı protestolardan bu yana rejimin yaşadığı devrilme korkusu basına yönelik baskının temel nedenidir. Suudi Arabistan'da neredeyse tüm Suudi medyası doğrudan rejimin kontrolü altında faaliyet gösterilmektedir. Örneğin ülkenin Yemen iç savaşındaki rolünü eleştiren veya İsrail ile ilişkilerin normalleşmesine karşı çıkan gazeteciler hain olarak kabul edilmekte tarafsız kalmayı tercih edenler ve Veliaht Prens Muhammed bin Selman'a yönelik resmî övgü çizgisini takip etmeyenler ise “fiilî şüpheliler” olarak kabul edilmektedir. 2018'de Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul Konsoloslukunda öldürülmesi bölgedeki basın özgürlüğüne getirilen kısıtlamalara daha fazla dikkat çekmiş ve krallığın ifade özgürlüğü üzerindeki baskılarının sadece ülke içinde değil ulus-aşırı bölgelere kadar uzandığı görülmüştür.

Umman'da ise ifade ve basın özgürlüğü anayasa tarafından garanti altına alınsa da mevcut ceza kanunu bu hakları ciddi şekilde sınırlandırmaktadır. Kraliyet ailesine, hükümete, İslam'a, ülke ekonomisine veya basitçe geleneği “aşagılayıcı” olduğu düşünülen herhangi bir içerik para cezası veya

hapis cezası ile sonuçlanmaktadır. Kuveyt, Körfez'in en az baskıcı ülkesi olarak bilinmesine rağmen, Emir Nevvaf el-Sabah başkanlığındaki hükümet, haberler ve içerikler üzerinde büyük bir kontrole sahiptir. Medya ortamına, hükümeti pek eleştirmeyen geleneksel *el-Qabas*, *el-Jarida* ve *el-Siyasa* gazeteleri hakimdir. *Bidun Waraq* gibi podcast'ler ve *Manshoor* gibi bağımsız dijital dergiler sayesinde medya dünyası bir dereceye kadar demokratikleşmiş gibi görünse de devletin medya üzerinde etkisi hissedilir düzeydedir. Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) anayasa ifade özgürlüğünü garanti ediyor olsa da 1980 federal yasasına göre hükümet; politikaları, iktidardaki aileleri, dinî veya ekonomiyi aşırı derecede eleştirdiği düşünülen medya içeriklerini sansürleme hak-

kına sahiptir. Ulusal Medya Konseyinin, ulusal standartlara tabi olan yabancı medya içerikleri üzerinde inceleme ve yaptırım uygulama hakkı vardır. Bunun dışında 2017'de Körfez krizi patlak verdiğinde hükümet, vatandaşların Katar'a sempati ifadeleri kullanmaları yasaklamış, aksi takdirde para ve hapis cezası uygulanacağını duyurmuştur.

Son olarak endekse göre Körfez'in en az baskıcı ülkesi olan Katar'da ifade ve basın özgürlüğü 47 ve 48. maddeler uyarınca anayasal haklar olsa da yasal boşluklar hâlâ mevcuttur. Ülkede iç siyasi meseleleri ele almak gazeteciler için oldukça zordur. Medyanın editöryel çizgisi ülkedeki mevcut siyasi iklimle yakından bağlantılıdır. Örneğin Arap Ayaklanmaları süre-

cinde, Katar'ın olaylar karşısındaki konumu ve medya içerikleri eşgüdümlü olarak ilerlemiştir. Bunun dışında 2017 yılında Körfez ülkelerinin Katar'a uyguladıkları abluka, daha sonra diplomatik ilişkilerin restorasyonu ile haber akışı bu yönde şekillenmiştir. İç meseleler de ise Katar'ın katı bir politika izlediğini söylemek mümkündür. 2014'ün sonlarında kabul edilen siber suç yasası ile gazetecilere kısıtlamalar getirilmiş ve internette "sahte haber" yaymak suç kabul edilmiştir. Bununla birlikte 2022 Dünya Kupası şantiyelerinde istihdam edilen göçmen işçilerin çalışma koşulları hakkında haber yapmak yasaklanmıştır. Birçok gazeteci, göçmen işçilerin çalışma koşullarıyla ilgili haber yaptıkları için tutuklanmış ya da sınır dışı edilmiştir. Ülke içindeki basına

yönelik tüm bu sıkıntılara rağmen Katar'ın etkisi Arap dünyasında ve ötesinde hissedilen bir medya imparatorluğu olan el-Cezire'ye sahip oluşu medya gelişmelerinde ön saflarda yer alan bir ülke olarak anılmasını beraberinde getirmiştir. Günümüz itibarıyla el-Cezire, Katar'ın küresel bir markası ve en etkili yumuşak gücü hâline dönüşmüştür. Bununla birlikte bölgenin medya ortamını şekillendirmiş ve medya kuruluşlarının nadiren bağımsızlık ve eleştirel analiz sergilediği Arap dünyasında özgür basının en etkili temsilcisi olarak görülmüştür.

YUMUŞAK GÜÇ ARACI OLARAK MEDYA: EL-CEZİRE ÖRNEĞİ

1980'li yılların sonunda Joseph Nye tarafından dış politika litera-

türüne kazandırılan ve “devletlerin ya da devlet dışı aktörlerin istedikleri sonuçları elde edebilmek adına başkalarının davranışlarına ve zihinlerine etki edebilme yeteneği” olarak tanımlanan yumuşak güç kavramının en yaygın kullanım alanlarından biri de hiç şüphesiz medyacılıktır. Şeyh Hamad bin Halife el-Sani'nin 1995 yılında başlattığı reform çalışmaları neticesinde temelleri atılan el-Cezire günümüz itibarıyla Doha ve dünyanın değişik noktalarında 70 farklı büroya ve 3 binin üzerinde medya personeline sahip küresel bir medya kuruluşu ve yumuşak gücün en etkili örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Reform çalışmaları kapsamında Şeyh Hamad'ın 137 milyon dolarlık mali bir desteğiyle 1996 yılında kurulan el-Cezire Arap dünyasında gazetecilik anlayışını alışılmışın çok ötesine taşımıştır. Ortadoğu'daki diğer medya kuruluşları gibi devlet eliyle kurulmasına rağmen el-Cezire'yi diğerlerinden farklı kılan temel şey, Şeyh Hamad'ın bizzat kendisinin izlenmesi gereken yayıncılık politikasına ilişkin söylediği “ne görüyorsanız onu yazın” ifadesiyle tanınan editöryel bağımsızlık olmuştur.

El-Cezire'nin uydu aracılığıyla Ortadoğu genelinde izlenebiliyor olması bölgede var olan hâkim medya anlayışında birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. El-Cezire öncesi Ortadoğu'da yalnızca devletlerin sansürlediği televizyon kanalları izlenebiliyorken, El-Cezire sonrası televizyon dünyasına ifade özgürlüğü açısından yenilikler gelmiştir. Kanalda yayımlanan programlarda Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Lübnan-Suriye ilişkileri

ele alınmış ve bu ülkelere ilişkin tartışmalı görüşler ekrana taşınmıştır. İkinci İntifada'da yaptığı Filistin yanlısı yayınlar ile İslam dünyasının sempatisini kazanırken Amerika'nın 2001 Afganistan ve 2003 Irak'ı işgali sırasında bombalanan şehirlerden yaptığı haberlerle Batı medyasının tek yönlü küresel haber akışını ters yönüne çevirmiştir. 2001 yılında el-Kaide lideri Usame bin Ladin'in açıklamalarının ve video görüntülerinin paylaşılması ve 2000-2001 Lübnan iç savaşına ilişkin belgesel ise el-Cezire'nin dünya çapında tanınan bir kanal olmasına öncülük etmiştir. El-Cezire'nin bu dönemdeki yayın politikası hem bölge ülkelerinin hem de ABD'nin tepkisini çekmiştir. Suudi Arabistan 2003 yılında el-Cezire'ye alternatif bir kanal olmak ve kendi politikalarını yansıtmak üzere el-Arabiya televizyonunu kurarken Kasım

2005'te ise ABD Başkanı George Bush el-Cezire'yi bombalamak suretiyle kanalı tehdit etmiştir.

“

El-Cezire'nin yayınlarında Arap Ayaklanmaları sürecinin güçlü bir şekilde desteklenmesi ve otoriter rejimlere karşı muhalif düşüncedeki kişi ve kesimlere kendilerini ifade edebilecekleri bir alan oluşturması başta Körfez ülkeleri olmak üzere bölgedeki diğer otoriter rejimleri rahatsız etmiştir.

”

2011 yılında Ortadoğu'nun otoriter rejimlerine karşı demokrasi, özgürlük ve insan hakları talebiyle başlayan Arap Ayaklanmaları sürecini detaylı bir şekilde ekranlarında yansıtan el-Cezire bu süreçte yaptığı haberlerle hem daha geniş

kitlelere ulaşmış hem de bölgedeki büyük tartışmalara konu olmuştur. El-Cezire'nin yayınlarında Arap Ayaklanmaları sürecinin güçlü bir şekilde desteklenmesi ve otoriter rejimlere karşı muhalif düşünce-deki kişi ve kesimlere kendilerini ifade edebilecekleri bir alan oluşturması başta Körfez ülkeleri olmak üzere bölgedeki diğer otoriter rejimleri rahatsız etmiştir. Özellikle bu süreçte Müslüman Kardeşler hareketinin Arap Ayaklanmalarında ön plana çıkması ve reform çağrılarını sahiplenmesi Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi ülkeleri tedirgin etmiş ve bu ülkeler 2013 yılında Mısır'da gerçekleştirilen İhvan karşıtı darbeye destek vermiştir. Dolayısıyla Katar'ın Müslüman Kardeşler hareketine destek veren ve reform yanlısı yayın yapan el-Cezire gibi etkili bir medya kuruluşuyla karşıt politika geliştirmesi bu ülkeler ve Doha arasında derin krize neden olmuştur.

5 Haziran 2017'de ise el-Cezire bu ülkeler arasında çok daha büyük bir krize konu olmuştur. Suudi Arabistan ve beraberindeki ülkeler "terör gruplarına destek" verdiği gerekçesiyle Katar'a abluka uygulamış ve el-Cezire kanalının kapatılmasını talep etmişlerdir. El-Cezire'nin kapatılması talebinin altında yatan en önemli etken hiç şüphesiz Katar'ın bu yumuşak güçle yarattığı diplomatik etkiyi kırmaktır. Buna karşın herhangi bir misilleme yapmayan ve diyalog vurgusunda bulunan Katar, süreç boyunca dünyanın farklı noktalarındaki güç merkezleriyle diplomasi kanalını geliştirip kriz süresini akıllı politikayla yönetmiş ve bu krizi lehine çevirmeyi başarmıştır. Ablukacı ülkelerin taleplerinin hiç-

biri yerine getirilmezken el-Cezire ise bu süreçten çok daha güçlü çıkmış ve eleştirel çizgisinden ödün vermemiştir.

İKTİDAR-MEDYA İLİŞKİSİNDE EL-CEZİRE FARKLİLİĞİ

Körfezde medyaya yönelik engelleri teşvik eden temel şeyin köklü ailelere dayalı monarşi rejimi ve dolayısıyla rejim güvenliği olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, BAE'nin kurucu ailesi olan Nahyan Hanedanı'na, ülkenin tarihsel gelişimi ve ekonomik bir güç olarak ortaya çıkışıyla bağlantılı bir sadakat geleneği vardır. Aile üyelerine yönelik herhangi bir eleştiri kınanır ve sadakat eksikliği olarak görülmemektedir. Bu da ülke içinde basına yönelik sansürü teşvik etmektedir. Bu durum diğer Körfez ülkeleri için de geçerlidir. Dolayısıyla demokrasiyle ilişkilendirilen basın özgürlüğünün monarşilerin hâkim olduğu bir yerde çok fazla gelişim göstermesi mümkün gözükmemektedir. Fakat buna rağmen el-Cezire gibi küresel medya kuruluşunun bu bölgede vücut bulduğu unutulmamalıdır.

El-Cezire'nin bugünkü başarısının temel kaynağı Katar iç siyasetine ilişkin yaptığı haberler değil, bölgesel ve uluslararası konulara ilişkin yaptığı haberlerdir. Bu sebeple el-Cezire'ye yönelik belli başlı eleştiriler yapılmıştır. İlk olarak, el-Cezire'nin yayın politikası Katar'ın dış politikasıyla doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla eleştirel bir çizgiye sahip olmasıyla ün yapmış bu kanal eleştirilerini Katar'daki iç meselelerden ziyade diğer bölge ülkelerine yöneltmiştir. Örneğin Katar'ın uluslararası anlamda en

çok eleştirildiği konu olan göçmen işçi hakları konusunda el-Cezire İngilizce bir rapor hazırlasa da ana şirket olan el-Cezire Arapça'nın konu ile ilgili bir çalışması olmamıştır. İkinci olarak, el-Cezire'nin bu kadar etkili bir medya kuruluşu olmasına rağmen bağımsızlık konusunda kanala yönetilen temel eleştiri Katar devleti tarafından finanse ediliyor olmasıdır. Bunun önüne geçmek adına kanal, 2001 yılından itibaren reklam alarak kendine gelir sağlamayı amaçlasa da bu girişim başarısız olmuş ve mali destek Katar tarafından sağlanmaya devam etmiştir.

Özgür medyanın siyasi irade üzerinde denetleyici bir gücü olabilmesi için siyasi baskılardan belirli oranda özgür olması gerekmektedir. El-Cezire'nin habercilik anlayışının Katar dış siyasetiyle uyumlu olması sebebiyle kanalın tam anlamıyla editöryel bağımsızlığa ulaştığını söylemek güçtür. Yapılan yayınlarda Katar'a yönelik eleştiri yoksunluğu bunun en açık örneğidir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki özgür medya olarak tanımlanan BBC ve CNN kanalları da yeri geldiğinde ortaya çıktıkları devletlerin politikalarını destekleyen yayınlar yapmaktadır. Dolayısıyla tüm bu eleştirilere rağmen sansürün devlet geleneği olduğu bu coğrafyada el-Cezire gibi küresel bir medya organının faaliyet göstermesi bölgedeki medya gelişmelerinin geleceği adına önemlidir. Ayrıca bölgenin içinde bulunduğu konjonktürün de etkisiyle el-Cezire'nin Katar gibi bir monarşiyi medyacılık alanında küresel arenaya taşıması Körfez'deki diğer monarşilerin medyacılık çalışmalarına örnek teşkil etmektedir. ■

ARAP MEDYASI VE KUŞATILMIŞ BASIN: BASKICI DEVLETLERİN KAFİLESİNDE LÜBNAN

SOHAIB JOHAR

Gazeteci ve Yazar

LÜBNAN

“

Arap dünyası, küresel basın özgürlüğü sıralamasında, özgürlükler ve insan hakları listelerindeki “seçkin” tarihsel konumunu korumuştur; yani alıştığımız gibi “yeni kutuplaşma dönemi” başlığı altında en dipte kalmıştır.

”

Tarih, 2022’de dünyanın dört bir yanındaki gazetecilerin “İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana en kötü çalışma koşullarında” çalıştığını, dünya halklarının içeride siyasi kutuplaşmadan ve dışarıda ise diğer halklar, ideolojiler ve toplumlarla çatışma-

dan en yüksek düzeyde mustarip olduğunu yazacaktır. 2022’de dijital dünya, o derece küreselleşmiş ve düzensiz hâle gelmiştir ki güvenilir siteler ve hatta kendilerini haberci tanımlayan siteler aracılığıyla uydurma bilgilerin ve propagandanın yayılması için verimli bir zemin hâline gelmiştir. 2022’de

Arap Basın Özgürlüğü Endeksi daha da kötüye gitmiştir. Tehlike dünyaya ve bölgemize yaklaşmaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından hazırlanan rapora göre, dünya nüfusunun %85’i son beş yılda ülkelerinde basın özgürlüğünün düştüğüne tanık olmuştur. Gazeteciler güvenliklerini, dürüstlüklerini ve kaynaklarını tehdit eden birçok dijital araca maruz kalmışlardır. Bir kısmı ise internette tacize ve hedefi belirlen-

miş toplu gözetimlerle karşı karşıya kalırken, Gazetecileri Koruma Komitesi verileri yüzlerce gazetecinin 2021'de hapse atıldığını ve son otuz yılın en yüksek yıllık ölüm oranının 2021'de kaydedildiğini göstermiştir.

Basın özgürlüğünün bir tarafı kronik Ortadoğu bölgesiyken, baskıcı siyasi rejimlerden reklamcılara ve çıkar gruplarına kadar uzanan, basını yutmak için rekabet eden "canavarların" gölgesinde son yıllarda küresel bir krize dönüşmüştür ki bu canavarların sonuncusu Google ve Facebook reklamları olmuştur. Bugün, 2022'deki bilgi kaosunun feci etkilerini hissedebilmekteyiz.

Nitekim dijital alan küreselleşmiş, düzensizleşmiş ve yanlış bilgiyle propagandanın yayılması için verimli bir zemin hâline gelmiştir. Demokratik toplumlarda "Fox News" medya modelinin gelişmesi ve artan dezenformasyon araçları,

sosyal medya platformlarının etkisinin hâkim olduğu bağlamda sosyal bölünmelerin genişlemesine yol açmıştır. Küresel düzeyde ise demokrasi, bir yanda açık toplumlar, diğer yanda medyayı ve platformlarını kontrol eden otoriter rejimler arasındaki koordinasyonsuzluğun gölgesinde her iki düzeyde gözle görülür bir düşüşe tanık olmaktadır. Bu ikili kutuplaşma, gerilimleri ve çekişmeleri körükleyen bir faktör sayılmaktadır.

GERGİN İKTİDAR-BASIN İLİŞKİSİ

Bu yüzyılın ilk on yılında, sosyal medya siteleri tüm özgürlükleriyle patlamış ve yüz milyonlarca insan için günlük bağımlılık hâline gelmiştir. İnsanlar bu sitelerde, yerleşik gazetecilik geleneklerine uymayan yazma yöntemleriyle ve alışılmadık ifade tonlarıyla kendilerini ifade edecek bir alan bulmuştur ve internet siteleri hemen herkesin istediğini yazabileceği özgür alanlara dönüşmüştür.

Böylelikle otoriter ve otoriter olmayan hükümetler derhâl önemli bir varoluşsal kriz yaşamaya başlamışlardır. Nitekim sosyal medyada özgürlük sınırsız hâle gelmiştir. Bu nedenle hükümetler interneti kontrol altına almak için çeşitli araçlar geliştirmiştir. Bu araçlar demokratik ve demokratik olmayan ülkelerde farklılaşmış ve vatandaşın söylemleri üzerinde etki oluşturmuştur. Başta Mısır olmak üzere, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki rejimlerin birçok yerdeki göstericileri bastırmasının ardından birçok ülkede patlak veren devrimler ve ayaklanmalar ifade özgürlüğünün kapsamını etkilemiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da düşünce ve ifade özgürlüğü, dünyanın geri kalanına kıyasla gerilemiştir ve son on yılda bu bölgelerdeki ifade özgürlüğüne olan ilgi artmış olsa da diğer ülkelere kıyasla hâlen olumsuz durum devam etmektedir.

Tunus, Libya, Mısır, Yemen ve Sudan gibi birçok ülkede rejim ve yöneticilerin

değişmesine rağmen ifade özgürlüğüne saygının derecesi radikal değişkenlik göstermemiştir. Nitekim Tunus ve Libya'da ifade özgürlüğünde yeterli olmayan iyileşmeler söz konusuysen, Mısır ve Yemen'de son on yıl öncesine göre daha çok kötüleşmiştir. Elektronik engelleme ve yasaklama yöntemlerinin varlığında bile engelleme ve sansürü aşmanın yolları bulunmaktadır. Ancak burada, sosyal medyanın "profesyonel olmasalar bile herkesin fikrini ifade etmesine izin vermesi" gerçeğinde başka sorun baş göstermektedir. Başka bir deyişle, bazıları yetkililer tarafından takip edilmekten kaçınacak şekilde nasıl yazıp yayımlayacaklarını bilmemektedir ve bu onların tutuklanmalarına yol açabilmektedir.

“ACEMİ” OTORİTER REJİMLERİN MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ORTADAN KALDIRMA REHBERİ

İnternet, bazılarının başlarda düşündüğü gibi artık evcilleştirilemez bir “canavar” değildir. Bölgedeki diktatör rejimler yaşanan kısa bir dönem “acemilik” sonrası bu “canavarı” bazı adımlarla nazik “kuzuya” dönüştüren “kullanım kılavuzu” oluşturmayı başarmışlardır. Bunların en önemlileri, sosyal medyanın tehlike dönemlerinde yasaklanması, rejimin yayımlanmasını istediği bilgilerle çelişiyorsa siyasi, sosyal veya dinî içeriğin yasaklanması, bilgi ve iletişim teknolojisi ağlarının kasten devre dışı bırakılması ve hükümet yanlı yorumcuların çevrim içi tartışmaları manipüle etmesidir. Arap ve Afrika ülkelerinin yetkilileri de sansürü veya cezayı artırmak,

siyasi veya sosyal içerik nedeniyle blog yazarlarını veya bilgi ve iletişim teknolojisi kullanıcılarını tutuklamak, uzun süre hapsetmek, fiziksel saldırıya uğratmak veya öldürmek için yeni yasalar veya yönergeler yayımlayarak daha da ileri gitmişlerdir. Nitekim hükümeti eleştirenlere veya insan hakları kuruluşlarına karşı siber saldırılar yapılmıştır; hesapları ve cihazları hacklenmiştir.

Arap dünyası, küresel basın özgürlüğü sıralamasında, özgürlükler ve insan hakları listelerindeki “seçkin” tarihsel konumunu korumuştur; yani alıştığımız gibi “yeni kutuplaşma dönemi” başlığı altında en dipte kalmıştır. Dünya Basın Özgürlüğü Günü münasebetiyle Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü, Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'ne göre dünya ülkelerindeki, yani 180 ülkedeki yeni basın özgürlüğü sınıflandırmasını yayımlamıştır ve başta Kuzey Afrika olmak üzere Arap dünyasında özgürlüklerin azaldığına işaret etmiştir. Arap dünyasında örgüt, özellikle Kuzey Afrika ülkelerindeki özgürlük indeksi düşüşüne odak-

lanmıştır. Nitekim bölgedeki özgürlüklerin durumuna ilişkin özel analizinde “2022'den önce, Mısır hariç Kuzey Afrika bölgesindeki basının durumu hiç bu kadar endişe verici olmamıştı” denmiştir. Arap dünyasındaki hukuk metinlerinin çoğunu inceleyen dehşete uğrayacaktır. Nitekim bu metinler normalde ifade ve düşünce özgürlüğü sağlamaktadır. Ancak bazı yorum farklılıklarıyla bu alandaki özgürlüklere kısıtlamalar getirilmekte ve belirli amaçlar için yasanın aşılmasını sağlayan boşluklar değerlendirilmektedir.

Suçlamalarda kullanılan bu gevşek ifadeler artık herkesçe ezberlenmiştir: İç barışı tehdit etmek, mezhep çatışmalarını körüklemek, yarıltıcı bilgi yaymak, “terörist” muhalif gruplara katılmak, ulusal güvenliği tehlikeye atacak yabancı hedeflere ulaşmak ve bunlara benzer pek çok farklı ifadeler. Bütün bunlar, bir konuda görüşünü ifade eden ya da diğeriyle aynı fikirde olmayan her bireye büyük baskı kurmak için temel bahanelerden ibarettir.

ÖZGÜRLÜKLER VAHASINDAN BAAS ÇAĞINA LÜBNAN'DA MEDYA

Lübnan'da Arap ülkelerindeki gibi baskıcı devlet oluşturan siyasi sistem bulunmamaktadır. Bu nedenle Lübnan basını kimi dönem bölge ülkelerinde olmayan derecelerde ifade özgürlüğünü tanımıştır. Lübnan'da yaklaşık 500 web sitesi bulunmaktadır. Bunların hepsi Ulusal Görsel-İşitsel Medya Konseyinin izniyle faaliyet göstermektedir ve konseye kayıt olunmasının nedeni bilgi ve haber içindir, yani sadece istatistik amaçlıdır.

Son zamanlarda ülkede gazetecilere yönelik baskılar, çöküşün eşğine gelmiş Lübnan'da yaşanan ihlalleri ortaya çıkaran muhalif sesleri susturmak için rejimin izlediği doğal yol hâline gelmiştir.

Ancak dijital medyaya ilişkin yasaların bulunmaması, gazetecilerin ceza hukukuna göre cezalandırılmasının önünü açmaktadır ve Uluslararası Gazeteciler Federasyonu raporuna göre bu yasa "modası geçmiş ve çok fazla yoruma ve tefsire açık" olarak tanımlanmaktadır. Ancak Lübnan'da basın özgürlüklerinin baltalanmasına izin verecek güçlü baskı geleneği bulunmamaktadır. Neticede Lübnan'da devlet zayıftır ve yetkililer tutuklama karşıtı kampanyalara boyun eğmektedir. Belki bazı hesap verebilirlik durumları yaşanmıştır fakat bunlar kampanyaların baskısı altında kısa sürede sona ermiştir.

Ancak bu durum Lübnan'ın basın özgürlüğü endeksinin bu yıl dünya genelinde 130. sıraya düşmesini engellememiştir.

Son zamanlarda ülkede gazetecilere yönelik baskılar, çöküşün eşğine gelmiş Lübnan'da yaşanan ihlalleri ortaya çıkaran muhalif sesleri susturmak için rejimin izlediği doğal yol hâline gelmiştir. Bu sistematik baskıcı yol, rejimin alanı dışında tweet atanların veya rejimi eleştirenlerin peşine düşen güvenlik güçleri, savcılıklar ve ihtisas sahibi olmayan mahkemeler aracılığıyla siyasi otorite tarafından sağlamlaştırılmıştır. Yasalar, gazetecilere ve aktivistlere karşı keyfi bir şekilde ve politikacıların çıkarlarına göre kullanılmıştır. Nitekim güvenlik güçleri ve yargı organları, bir gazeteciye veya aktivisti rejimi, rejimin organlarını veya politikacılarını eleştirdiği için celp etmek veya yargılamak için hızla harekete geçmekteyken bir gazeteci veya aktivist, hatta herhangi bir vatandaşın kurumlar ve politikacılar hakkında şikâyetinde bulunması durumunda, adli işlemlerin yokluğu noktasına

kadar çok yavaş işlemektedir. Baskıcı yol, gazetecilere ve aktivistlere yönelik haksız cezalarla desteklenmiştir.

Askerî mahkemenin gazeteci Radwan Mortada'ya "askerî kurumu aşağılama" suçundan gıyaben bir yıl ve bir ay hapis cezası vermesi, alaycı video nedeniyle komedyen Shaden Fakih'in aynı mahkeme tarafından huzuruna çağırılması veya güvenlik güçlerinin Lübnan'daki krizlerle alay eden öğrenci oyununu önlemek için harekete geçmesi gibi birçok örnekte ihtisas sahibi olmayan taraflarca kararlar verilmiştir. Başkanların ve politikacıların aktivistlere ve komedyenlere yönelik tüm bu ihlalleri ve başka şikâyetler ve raporları, ifade özgürlüğü haklarına birer ceza olarak yapılmıştır.

Sonuç olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki genel gerilemenin yanı sıra son dönemlerde artan şekilde Lübnan'da da bağımsız ve tarafsız medya konusunda ciddi meydan okumalar gelişmeye başlamıştır. ■

“İLKELERE DÖNÜŞ” VE TRUMP MİRASI ARASINDA BIDEN’İN ORTADOĞU POLİTİKASI

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOĞÜ

“

Önümüzdeki günlerde, hükümetin kurulmasından yeni cumhurbaşkanının seçilmesine, ABD-Fransa sponsorluğunda yapılacak hükümetin kuruluş konferansı ve Suudi Arabistan, Katar ve Mısır’ın başını çektiği Arap yakınlaşmasına kadar Basil, ülkenin “güçlü Hristiyan” figürü olma şansını kaybetmiştir.

”

Genel olarak politik üslubu ve dış politika tercihleri ile kendinden önceki başkanlara göre “sıra dışı” bir karakter sergileyen Donald Trump, “America First” yaklaşımı çerçevesinde dış aktörlerle ilişkilerde Amerikan üstünlüğünü benimsetme odaklı radikal ve zorlayıcı bir tutum benimsemiş ve bu tutum dünya genelinde zaten sorun yaşamakta olan Amerikan imajının daha da

zayıflamasına neden olmuştur. Ortadoğu meselelerinin ele alınışında da bu radikal yaklaşımı sürdüren Trump yönetimi, İran’la yürütülen diplomatik ilişkileri sonlandırıp ekonomik yaptırım uygulamaya başlamış, Filistin meselesinin çözümünde, Filistin yönetimine olan desteği azaltıp, Kudüs’ün başkent olarak tanınması örneğinde olduğu gibi İsrail’in elini

güçlendirecek adımlar atmış, bölgedeki diğer müttefiklerinin İsrail ile ilişkilerini geliştirmek üzere “normalleşme” sürecinin öncülüğünü yapmıştır.

Böylece, ABD’nin bölgedeki fiili varlığını azaltırken, diğer yandan ABD’nin müttefikleri aracılığı ile bölgedeki etkisini yeniden tesis etmeye yönelik bir süreç başlatmıştır. Trump yönetiminin bu gibi politikalar ile bölgede başlattığı değişim süreci Joe Biden’ın başkanlık seçimini kazanması ile yarıda kalmıştır. Biden’ın Trump’ın kendisine bıraktığı Ortadoğu mirasını nasıl değerlendireceği merak edilirken patlak veren Rusya-Uk-

rayna savaşı, ABD dış politika gündeminin bu bölgeye odaklanmasına ve Biden yönetiminin Ortadoğu meselesini ötelemesine sebep olmuştur. Ancak bölgedeki

müttefikleri, Biden yönetiminin Ortadoğu meselelerine nasıl yaklaşacağı, özellikle İran ve dış aktörlerin bölgede artan etkisi ve terörle mücadele konularında nasıl bir yöntem izleyeceği, Trump yönetiminin yarım kalan politikalarına devam edip etmeyeceği gibi sorulara kesin cevaplar üretmesini beklemektedir. Bu kapsamda Biden'in Temmuz ayında İsrail, Batı Şeria ve Suudi Arabistan'ı kapsayacak gezisinde söz konusu sorularla yüzleşmesi ve bölgeye yönelik stratejisini müttefikleriyle paylaşması beklenmektedir. Bu yazıda göreve geldiği günden bu yana yaşanan gelişmeler ışığında Biden'in, eleştirdiği Trump'ın Ortadoğu politikasından radikal bir şekilde farklı bir politika geliştirmeyeceği iddiası İran, İsrail ve Suudi Arabistan ilişkileri bağlamında savunulacaktır.

“

Ortadoğu ve Kuzey Afrika koordinatörü Brett McGurk çeşitli beyanatlarında Biden yönetiminin bölgeye yönelik izlediği ve izleyeceği politikaların genel çerçevesini “back to basics (temel ilkelere dönüş)” stratejisiyle açıklamaktadır.

”

BIDEN DÖNEMİNDE İRAN-İSRAİL YAKLAŞIMI

Öncelikle, her ne kadar çeşitli söylevlerinde dış politika konularına

değinmiş olsa da Biden, göreve geldiğinden bu yana sınırları ve içeriği net bir Ortadoğu stratejisi geliştirmemiştir. Bununla birlikte, yönetimin Ortadoğu ve Kuzey Afrika koordinatörü Brett McGurk çeşitli beyanatlarında Biden yönetiminin bölgeye yönelik izlediği ve izleyeceği politikaların genel çerçevesini “back to basics (temel ilkelere dönüş)” stratejisiyle açıklamaktadır. Buna göre, Trump'ın izlediği radikal stratejinin ve uzun yıllardır bölgede devam eden ABD'nin çekilme politikasının bölgede yarattığı kaygının ve ABD'nin bölgeden uzaklaştığı algısının farkında olan Biden yönetimi, ABD'nin bölgedeki varlığını yeniden tesis etme politikası izleyeceği izlenimi vermektedir.

Bu kapsamda back-to-basics stratejisi bağlamında Biden yönetimi bölgedeki geleneksel müttefikleri ile fikir alışverişi süreçlerini güçlendirmeye ve bölgedeki ittifak ağını yeni aktörleri de kapsayacak şekilde genişletmeye yönelik bir yol izleyeceğini ileri sürmektedir. Ancak içeriği henüz muğlak olan bu strateji, bölgedeki gerçekliklerle birlikte değerlendirildiğinde önceki yönetimin politikalarından farklı sonuçlar üretmesi, önceki yönetimin yarattığı hasarları gidermesi

ve ABD açısından bölgede olumlu bir sonuç üretmesi mümkün görünmemektedir.

Biden yönetiminin bölgede odaklanması gereken öncelikli mesele İran'ın bölgede artan etkisinin nasıl sınırlandırılacağı hususudur. Zira Obama yönetiminin diplomatik yollarla İran'ı kendi safına çekme politikası, Trump tarafından sonlandırılmış, uygulanan yaptırımlar ve İran'a bağlı Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin öldürülmesi gibi eylemlerle İran zayıflatılmaya çalışılmıştır. Ancak bu politikalar İran'ın bölgedeki etkisini ortadan kaldırmada başarılı olamamıştır. Bu bağlamda Biden'in İran'a yönelik Barack Obama benzeri bir müzakere süreci içerisine yeniden girme beklentisi oluşmuştur. Hatta Biden yönetiminin İran'la resmî olmayan görüşmelere başladığı da bilinmektedir. Ancak İran'a uygulanan yaptırımların hâlen devam etmesi ve İran'ın imzaladığı anlaşmaya sadık kalmayan ABD'ye yönelik güvensizliği olası bir yeniden müzakere ve yeni bir anlaşma ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır. Diğer yandan, İran'la

olası bir yumuşamanın İsrail ve Suudi Arabistan gibi bölgedeki önemli müttefikler üzerinde yaratacağı gerginlik, Biden yönetiminin seçeneklerini daha da kısıtlamaktadır. Dolayısıyla İran meselesinde Biden yönetiminin Trump'ın izlediği politikadan radikal bir şekilde uzaklaşması mümkün görünmemektedir.

“ Biden çeşitli söylevlerinde sıklıkla, “Eğer İsrail var olmasaydı, onu biz icat etmek zorunda olurduk” diyerek bu ülkenin ABD'nin bölge politikaları için vazgeçilmez olduğunun altını çizmiştir.

Diğer ABD yönetimlerinin olduğu gibi, Biden yönetiminin de Ortadoğu politikasının kilit noktasını İsrail'in ve bu ülkenin bölgedeki durumunun teşkil edeceğini söylemek mümkündür. Zira Biden çeşitli söylevlerinde sıklıkla, “Eğer İsrail var olmasaydı, onu biz icat etmek zorunda olurduk” diyerek bu ülkenin ABD'nin bölge politikaları için vazgeçilmez olduğunun altını çizmiştir. Bununla birlikte Biden yönetiminin, Trump'ın bölgedeki Filistin varlığını göz ardı

eden ve Filistin yönetimini baskıcı metotlarla İsrail ile anlaşmaya zorlayan politikası yerine, daha ılımlı bir politika geliştirdiğini söylemek mümkündür. Trump yönetiminin kesmiş olduğu Filistin yönetimine yönelik yardımların, Biden tarafından yeniden verilmeye başlaması bu durumun en somut göstergesidir. Bunun yanı sıra Biden'ın "back-to-basics" stratejisinde İsrail'in ayrıcalıklı bir yeri bulunduğunu söylemek mümkündür. Zira bölgedeki ittifak ağını genişletmek için Biden'ın İsrail'e mesafeli duran bölge ülkelerini ikna etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Biden yönetiminin en önemli dayanak noktasını ise Trump'ın öncülük ettiği bölge ülkelerinin İsrail ile normalleşme süreci oluşturmaktadır. Nitekim Biden yönetimi sıklıkla İbrahim Antlaşmalarının bölge açısından önemine değinmekte ve bu antlaşmaların kapsamının

genişletilmesine yönelik çabaların sürmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Biden'ın Trump'ın İsrail politikasındaki normalleşme sürecini devam ettirirken, Filistin yönetimi lehinde ufak bir değişiklik yapacağını söylemek mümkündür.

“

Ne kadar eleştirse de Biden yönetiminin Suudilere yönelik politika seçenekleri sınırlı görünmektedir. Zira Suudi Arabistan'a 650 milyon dolar değerinde silah satışına izin verilmesi ve Biden'ın Ortadoğu gezisinin bir ayağını Suudi Arabistan'ın oluşturması bu durumun açık göstergesidir.

”

“İLKELERE DÖNÜŞ” STRATEJİSİNDE RİYAD ENGELİ

Büyük olasılıkla Biden yönetiminin bölgeye yönelik stratejisindeki en önemli sorunu ise Suudi Arabistan ile ilişkiler oluşturacaktır. Zira İran'ın bölgedeki etkisinin artmasının kendi liderlik pozisyonuna bir tehdit oluşturduğunu düşünen Suudi rejimi, İran karşıtı politikaların öncülüğünü yapmakta ve bu çerçevede ABD'nin bölgedeki varlığını ve desteğini hayati olarak görmektedir. Öte yandan başkanlık yarışında Biden'ın ağır insan hakları ihlalleri ve Cemal Kaşıkçı cinayeti nedeniyle Suudi Arabistan'a mesafeli durduğu bilinmektedir. Buna ek olarak ABD'nin bölgedeki varlığını azaltma politikası da Suudi rejimi ile olan ilişkilerde önemli bir gerilim alanı oluşturmaktadır. Biden yönetiminin Suudi

rejiminin önderliğinde Yemen'de gerçekleştirilen operasyonlara daha fazla destek vermeyeceğini açıklaması, bu gerilimin somut bir örneğini teşkil etmektedir.

Bununla birlikte Biden yönetiminin Trump'ın Suudi rejimi ile geliştirdiği yakın ilişkiyi tamamen sonlandırması ya da radikal bir şekilde farklı bir politika üretmesi olası görünmemektedir. Zira Suudi rejimini izole edecek bir politika, İran'ın bölgedeki etkisinin daha da artmasının önünü açacaktır. Güncel politika açısından belki de bundan daha önemlisi, petrol fiyatlarındaki son dönemde yaşanan artış, Suudi Arabistan gibi dünya genelinde petrol fiyatlarını belirlemede etkin role sahip bir aktörün önemini daha da artırmaktadır. Nitekim Biden'ın temmuz ayındaki gezisinde fiyatların dengelenmesi için petrol arzının artırılması hususunu gündeme getirmesi beklenmektedir. Bu nedenle, ne kadar eleştirse de Biden yönetiminin Suudilere yönelik politika seçenekleri sınırlı görünmektedir. Zira Suudi Arabistan'a 650 milyon dolar değerinde silah satışına izin verilmesi ve Biden'ın Ortadoğu gezisinin bir ayağını Suudi Arabistan'ın oluşturması bu durumun açık göstergesidir. Dolayısıyla tüm bu veriler ışığında Biden'ın "back-to-basics" stratejisinin mevcut Ortadoğu politikalarında radikal bir değişim yaratması mümkün görünmemekte, dahası Biden'ın ağır bir şekilde eleştirdiği halefinin izinden yürüyeceği izlenimi yaratmaktadır. Sonuç olarak bu durum, Trump'ın gölgesinin Biden'ın Ortadoğu politikaları üzerinde etkili olacağını göstermektedir. ■

BIDEN'IN ORTADOĞU ZİYARETİ VE KARŞILIKLI BEKLENTİLER

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü

ORSAM

“

ABD başkanı olduktan bu yana Ortadoğu'ya gerçekleştireceği ilk ziyaret olması hasebiyle bölgede önemli gelişmelerin yaşanacağını işaretidir. Biden, İsrail ve Filistin temaslarının ardından Suudi Arabistan'a geçecek ve burada Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye ülkeleri Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Kuveyt, Bahreyn ve Umman'ın liderlerinin yanı sıra Mısır, Irak ve Ürdün liderleri ile bir zirveye katılacaktır. Zirvenin KİK+3 ya da Riyad Zirvesi olarak adlandırılabilirliği belirtiliyor.

”

ABD Başkanı Joe Biden, 13-16 Temmuz tarihlerinde Ortadoğu'ya bir ziyaret planlamaktadır. Biden'ın ziyareti, ABD başkanı olduktan bu yana Ortadoğu'ya gerçekleştireceği ilk ziyaret olması hasebiyle bölgede önemli gelişmelerin yaşanacağını işaretidir. Biden, İsrail ve Filistin temaslarının ardından Suudi Arabistan'a geçecek ve burada Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üye ülkeleri

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Kuveyt, Bahreyn ve Umman'ın liderlerinin yanı sıra Mısır, Irak ve Ürdün liderleri ile bir zirveye katılacaktır. Zirvenin KİK+3 ya da Riyad Zirvesi olarak adlandırılabilirliği belirtiliyor.

Düzenlenmesi beklenen zirve birçok açıdan önemli noktaların analizini gerektirmektedir. Bölgede diplomasi'nin bütün ülkeler tarafından etkin şekilde kullanıldığı bir dönemde düzenlenmesi beklenen bu çaplı büyük zirve, her şeyden önce Arap ülkelerinin bir araya gelebileceği bir stratejik ortaklığı ve askerî ittifakı simgeleyebilecektir. Henüz zirve toplanmadan, bir araya gelecek ülkelerin Donald Trump döneminde düşünülen bir "Arap NATO"su kurma ihtimali de değerlendirilmektedir. Trump döneminde Ortadoğu Stratejik İttifakı (Middle East Strategic Alliance-MESA) olarak adlandırılan girişim, Irak hariç Biden'ın katılacağı zirveye davet edilen ülkeleri içermekteydi.

KİK+3 VE BIDEN ZİRVESİNİN GÜNDEMİ

Hâlihazırda KİK ülkelerinin Mısır, Ürdün ve Irak ile bir araya gelmesi ve Biden'ın katılımı ile düzenlenecek zirvenin belirli gündem maddeleri olduğu söylenebilir. Zir-

ve kapsamında, bölgede devam eden siyasi istikrarsızlık, uyuşmazlık ve çatışma iklimine vurgu yapılması kuvvetle muhtemeldir. Bu doğrultuda, Suriye, Irak, Lübnan ve Yemen'deki siyasi, askerî, ekonomik ve jeopolitik mücadelelerin İran'ın bölgedeki istikrarsızlığı destekleme hamleleri kap-

samında ele alınması beklenmektedir. Zirvede İran karşısında Körfez ülkelerinin ve İsrail'in güvenliğinin ortaklığı vurgusu ve KİK ile İsrail arasındaki güvenlik iş birliği gündeme gelebilir. Bu çerçevede KİK-İsrail normalleşmesi kapsamında beklenen en büyük adım olan Suudi Arabistan'ın İsrail ile

siyasi normalleşmesi gündeme gelebilecektir. Fakat bu konunun zirvenin temel bir görüşme maddesi olarak Suudi Arabistan tarafından resmî şekilde tartışmaya açılmasını beklemek doğru olmayacaktır. Haziran ayında İsrail Dışişleri Bakanı Yair Lapid, İsrail'in Suudi Arabistan ile siyasi ilişkilerin normalleştirilmesi arayışında Amerikan ve Körfezli ortaklarından yardım aldığını doğrulamıştı. Bu bağlamda, KİK ülkeleri ile Mısır, Ürdün ve Irak'ın özellikle Rusya'nın Ukrayna işgali sonrasında farklılaşan nükleer anlaşma müzakereleri sonrasında İran'a yönelik stratejilerini ABD ile belirlemek isteyeceklerine şüphe yoktur. Fakat ülkelerin hangi oranda bu ortak stratejiye destek vereceği de Suudi Arabistan örneğinde olduğu gibi birçok değişkene bağlı olacaktır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle başlayan küresel enerji arzı krizinde Körfez ülkelerinin pandemiden ardından tekrar bir enerji aktörü olarak ortaya çıkması da zirvenin bir diğer konusu olacaktır. Zira Biden yönetiminin Suudi Arabistan, BAE ve Katar gibi doğal kaynak zengini ülkelerin enerji arzlarını artırmaları yönünde baskısı ve bu ülkelerle Brett McGurk ve Amos Hochstein gibi yetkililer aracılığıyla müzakereleri bir süredir devam etmektedir. Zirve kapsamında gündeme gelmesi beklenen önemli konulardan birisi de Ortadoğu barış süreci ve bir bakıma İsrail ve Filistin meselesinin çözümü konusundadır. Bunun yanında bölge ülkeleri arasında bir takım altyapı ve iklim ile ilgili projeler hususunda ortaklık konusunun da gündeme gelmesi beklenebilir.

“

Muhammed bin Selman'ın Mısır'da 7,7 milyar dolar, Ürdün'de 3 milyar dolarlık yatırım projelerini ortaya koyma ve devam ettirme ifadeleri, Suudi Arabistan'ın bölgesel anlamda bu ülkelerle politika koordinasyonunu finansal olarak destekleyeceğini de gösteriyor.

”

ORTADOĞU'DA BIDEN MESAİSİ

Bölgede devam eden diplomatik faaliyetler kapsamında haziran ayında Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas ile görüşen Ürdün Lideri Kral II. Abdullah, KİK+3 ve

Biden görüşmesinin temel parametrelerinden bir tanesinin Filistin meselesi olması gerektiğini ifade etti. Bunun yanında, Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman haziran ayında Mısır ve Ürdün'e ziyaretler gerçekleştirerek Biden'ın bölgeye gerçekleştireceği ziyaret öncesinde koordinasyon çağrısında bulundu. Muhammed bin Selman'ın Mısır'da 7,7 milyar dolar, Ürdün'de 3 milyar dolarlık yatırım projelerini ortaya koyma ve devam ettirme ifadeleri, Suudi Arabistan'ın bölgesel anlamda bu ülkelerle politika koordinasyonunu finansal olarak destekleyeceğini de gösteriyor.

Bunun yanında, yine haziran ayında Katar Emiri Temim bin Hamad'ın Mısır ziyareti ve Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımî'nin Suu-

di Arabistan ziyareti, 15-16 Temmuz'da düzenlenecek zirveye katılacak ülkeler arasında temel bir görüş alışverişi sürecinin işlediğini göstermektedir. KİK+3 ve Biden zirvesinde yer almamasına rağmen İsrail, doğrudan Biden'ın ziyaretinin bölgesel sonuçlarını takip edecektir. Nitekim, nisan ayında İsrail hükümeti Biden'ı olmasa da ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'ı İsrail'de Bahreyn, Mısır, Fas ve BAE bakanları ile Negev Zirvesi'nde bir araya getirmişti. Bu anlamda Negev Zirvesi'nin İsrail'de düzenlenmesi, Biden'ın Suudi Arabistan'da düzenleyeceği zirveden İsrail'in bağımsız olmadığını ortaya koymaktadır.

SUUDİ ARABİSTAN AÇISINDAN ZİRVENİN OLASI KAZANIMLARI

Zirvenin Suudi Arabistan'da düzenlenecek olması Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın politika-yapıcı rolünün güçlenmesini sağlayacaktır. Veliht Prens Selman, 2017 yılından bu yana Suudi Arabistan iç siyasetindeki pozisyonunu iç-siyasi rakipleri karşısında güçlendiren, toplumsal imajını ise reform hamleleri, akıllı şehir projeleri ve petrol-sonrası döneme hazırlık projeleri ile temellendiren bir isim olarak dikkat çekmektedir. Cemal Kaşıkçı krizinin uluslararası siyasetteki yankılarının dindiği, Yemen'de Başkanlık Yönetimi Konseyinin kurularak siyasi istikrar çabalarının artırıldığı vurgulandığı ve ateşkesin devam ettiği bir ortamda, Veliht Prens Selman dış politikada tek-karar-alcı hüviyetini güçlendirme peşindedir. Her ne kadar iç siyasette Vehhabiliğe ve devlet yönetimindeki

Vehhabi pratiklere karşı uygulanan örtük/açık stratejiler ve bunun yanında iç-rakipler olarak Ahmed bin Abdülaziz ve Muhammed bin Nayif gibi isimlerin siyasetin dışına itilmiş olması Velihaht Prens'in popülerliğini belirli iç siyasi aktörler nezdinde olumsuz etkilemiş olsa da var olan konjonktürde Selman'ın içeride ve dışarıda etkin rolünü artırdığı görülmektedir.

Artan iç ve dış siyasi rolün belirtisi olarak Muhammed bin Selman haziran ayındaki Mısır ve Ürdün ziyaretlerinde sırasıyla devlet başkanları Abdülfettah el-Sisi ve II. Abdullah tarafından karşılandı. Bir diğer gelişmede ise gergin siyasi ilişkilerin ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın nisan ayındaki Cidde-Mekke ziyaretlerine iadeziyaret, Kral Selman tarafından değil Velihaht Prens tarafından gerçekleştirildi. Her ne kadar sağlık ve farklı sebepler ile ilişkilendirilebilecek olsa da Suudi heyetinin Ankara ziyaretine Kral Selman'ın değil, Muhammed bin Selman'ın liderlik etmesi, Velihaht Prens'in politika-yapıcı hüviyetini bölgesel

diplomatik temaslar ile perçinlemiş olduğunu gösterdi. Bu çerçevede KİK-Biden zirvesinin Suudi Arabistan'da düzenlenecek olması, Muhammed bin Selman'ın söz konusu politika-yapıcı imajlarını güçlendirecektir.

Bunun yanında, haziran ayı içerisinde Amerikan kurumlarının ve yetkililerinin Başkan Biden'ın Muhammed bin Selman ile doğrudan görüşmesi hususunda dair verdiği farklı mesajlar, Biden'ın başkanlık seçimi kampanyasında Suudi Arabistan'a yönelik olumsuz söyleminden kaynaklanmaktadır. Biden her ne kadar Muhammed bin Selman ile doğrudan görüşmeyeceğini, kendisinin bir uluslararası toplantıya katılacağını ve Muhammed bin Selman'ın da bu toplantının bir katılımcısı olacağını ifade etse de Beyaz Saray, Ulusal Güvenlik Ajansı ve belirli bakanlar, iki lider arasında doğrudan bir görüşmenin gerçekleşeceği yönünde ifadeler kullandı.

Bu çerçevede, iki lider arasında bir görüşmenin gerçekleşme ihti-

malinin yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle kesintiye uğrayan küresel enerji arzı piyasasının güçlü aktörlerinden olan Suudi Arabistan'ın ve dolayısıyla Velihaht Prens'in, Biden tarafından görmezden gelinemeyecek bir aktör olduğu ortadadır. Zirve ile KİK+3 ülkelerinin İran'a yönelik bölgesel stratejilerini ABD ile ortaklaşa gözden geçirecekleri ve nükleer anlaşmanın seyrine göre İran ile mücadelede farklı stratejilerin hayata geçirilebileceği ifade edilmelidir. Fakat küresel enerji piyasalarının içerisinde bulunduğu durum göz önüne alındığında, İran'a yönelik Trumpvari bir askeri/siyasi maksimum baskı politikasının hayata geçirilmesinin zor olduğu görülmektedir. Bunun yanında, zirvede bölgesel enerji iş birliği konusunda ortaklıkların sağlanması kuvvetle muhtemel olarak görülebilecektir. Lübnan ve Irak gibi İran'ın askeri, siyasi ve jeopolitik nüfuzuna maruz kalan ülkelerin enerji/elektrik konusunda altyapı, tedarik ve projelendirme ihtiyacının söz konusu zirve ile belirli bir noktaya taşınması, Körfez ülkelerinin de bölgesel enerji piyasasındaki rolünü güçlendirecektir. Körfez ülkeleri hâlihazırda Irak, Lübnan ve ilgili coğrafyadaki enerji/elektrik sorunları ve enerji geçiş güzergâhları ile ilgili yeni projeler de gerçekleştirmektedir. Sonuç olarak Biden'ın Ortadoğu'ya gerçekleştireceği ziyaretin gündem maddelerinin çeşitli olduğu ve her ülkenin bu ziyarete ilişkin kendi öncelikleri olduğu ve bu önceliklerin bölgesel iş birliğiyle örtüştüğü oranda başarılı olma ihtimalinin olduğu unutulmamalıdır. ■

DOĞU AKDENİZ'DE ÇOK TARAFLI İŞ BİRLİĞİ İMKÂNLANLARI VE TÜRKİYE

MEHLİKA ÖZGE AKKAYA

Yüksek Lisans HAYFA ÜNİ.

“

Türkiye'nin jeopolitiği Doğu Akdeniz'de oluşabilecek herhangi bir iş birliği modelinde kritik bir konumdadır; Büyük Hazar Havzası ve Kafkasya'dan Karadeniz'e, Doğu Akdeniz'e, Avrupa kıtasına ve Basra Körfezi'ne daha az maliyetle ve daha fazla güvenlik avantajıyla yatırım yapılmasına olanak sağlamaktadır.

”

Bölgesel iş birliği, devletler arasındaki gerilim ve çatışmaları azaltmak için kullanışlı bir yol olarak görülmektedir. Devletler arasında enerji odaklı bölgesel iş birliklerinin agresif ve devamlı çatışmalara bir çözüm olup olmayacağı konusunda tartışmalar önem kazanmıştır. Enerji tedarikine dair realist bakış açısı, devletin enerji kaynaklarına ulaşma kabiliyetine göre millî gücünü tanımlama ve kullanma kapasitesine

göre tartışılmaktadır. Devletlerin egemenliği ve güvenliği üzerinde büyük bir rekabet olabilir veya aktörler kazan-kazan durumu ile iş birliğini birlikte sağlayabilir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki enerji rekabetinin ne yönde zemin kazanacağı ve burada Türkiye'nin rolünün nasıl olacağı önemli bir tartışma konusudur.

ENERJİ GELİŞMELERİNDE TÜRKİYE'NİN MERKEZİLEŞEN ROLÜ

Doğu Akdeniz'de iş birliğinin tesisi için enerji iş birliği ile çatışmaların çözülmesine örnek modeller olarak 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğunun ortak çıkarlar için bir araya gelmesini sağlayan dinamikler veya bugün Kuzey Denizi'ndeki 5 önemli aktörün (Birleşik Krallık, Danimarka, Norveç, Almanya ve Hollanda)

enerji kaynaklarını paylaştığı denklem örnek verilebilir. Benzer şekilde Doğu Akdeniz'deki bölgesel aktörleri içeren ve küresel çatışma alanına zemin hazırlamayacak bir modelin uzun vadede başarılabilmesi bölge istikrarı açısından ciddi bir ihtiyaçtır. Güney Enerji Koridoru'nun bir parçası olarak Doğu

Akdeniz hem küresel hem de bölgesel aktörler arasındaki güç stratejilerini dengelemede hayati bir role sahiptir. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı işgali, AB'nin Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP) ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) gibi Türk boru hatlarına ilk defa artan oranda ilgi duymasıyla sonuçlanmıştır. Bu durumun etkisiyle Türkiye, topluluğun Doğu Akdeniz'deki enerji projeleri için kaçınılmaz bir ortak konumuna gelmiştir. Türkiye'nin jeopolitiği Doğu

Akdeniz'de oluşabilecek herhangi bir iş birliği modelinde kritik bir konumdadır; Büyük Hazar

Havzası ve Kafkasya'dan Karadeniz'e, Doğu Akdeniz'e, Avrupa kıtasına ve Basra Körfezi'ne daha az maliyetle ve daha fazla güvenlik avantajıyla yatırım yapılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye, TANAP/TAP ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hatlarının yanı sıra Samsun Limanı ve İskenderun gibi altyapı tesisleriyle Avrupa kıtasının enerji güvenliğine katkı sağlayacak birçok önemli girişimde bulunmuştur. Söz konusu doğrultuda Avrupa Birliği (AB) enerji müktesebatı, enerjiyi AB'nin dış politikası için birincil çıkarı olarak tanımlamaktadır ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu tedarikçi ve transit ülkelerle uzlaştırmacı ve düzenleyici bir çerçeve üzerinde hareket etmeyi öngörmektedir.

Avrupa ülkeleri, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden önce Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünden (OPEC) enerjinin en az yüzde 40'ını ithal

etmiştir ve kıtanın Rus gazına olan bağımlılığı, toplam enerji ithalatının neredeyse yüzde 33'ünü oluşturmuştur. Bu durum; 2014'ten bu yana gittikçe artan, istikrarsız, güvensiz ve çelişkili bir tablo oluşturmuş ve Rusya'nın Ukrayna'daki revizyonist hareketi ile daha da kritik noktaya ulaşmıştır. 2014 yılında Rusya-Ukrayna çatışmasının yol açtığı enerji krizi ve gazın kesintiye uğramasına ek olarak bugün Batı, başrolde olduğu uluslararası sistemin kırılan hâle gelebileceği ihtimalini de ilk kez bu kadar güçlü bir şekilde tecrübe etmiştir. Refahın Batı ülkeleri için liberal bir toplum ve demokrasiyi sürdürmenin kilit faktörü olduğu düşünüldüğünde, enerji kaynaklarındaki güvenlik sorunlarına bir an önce çözüm getirmek Avrupa için daha da acil hâle gelmiştir.

“

“East-Med Boru Hattı”nın maliyetinin oldukça yüksek olması ve Türkiye'nin dışlanması yüksek maliyetleriyle Ukrayna krizinin de getirdiği yeni sorunsallar, bu projenin ABD tarafından iptaline kadar gelen sürece neden olmuştur.

”

BATI'NIN ENERJİ ALTERNATİFLERİ VE SON GELİŞMELER

Avrupa'nın Rus gazı haricinde birkaç enerji alternatifi bulunmaktadır. AB'nin Rus gazını ikame etme de başlıca seçenekleri Cezayir, Nijerya, Katar ve Libya gibi enerji hatları oluştursa da bu hatlara kıyasla Doğu Akdeniz merkezli olası doğal gaz boru hattının sağladığı nispeten daha yüksek güvenlik ve maliyet avantajları sayesinde Türkiye ön planda çıkmaktadır. Dolayısıyla, İsrail ve Türkiye ilişkilerinin düzelmesini de bu yönüyle okumak gerekmektedir. İsrail, 2009 yılında Tamar ve Leviathan gaz

sahalarında çalışmalar yaparak Doğu Akdeniz'de gazı keşfeden ilk ülke olmuştur. 2010'daki Mavi Marmara Saldırısının ardından Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasıyla birlikte İsrail, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlarla iş birliği yapma yaklaşımını benimsemiştir. 2019 yılında Mısır, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) hariç tutarak düzenlediği Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na İsrail, Yunanistan, İtalya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Ürdün'ü de davet etmiştir. Forumun amacı, bölgedeki en yüksek kullanım ve ortak enerji piyasasına sahip Doğu Akdeniz'de tarafların petrol ve gazdan yararlanabilecekleri iş birlikleri kurmak olmuştur. Ancak “East-Med Boru Hattı”nın maliyetinin oldukça yüksek olması ve Türkiye'nin dışlanmasının yüksek maliyetleriyle Ukrayna krizinin de getirdiği yeni sorunsallar, bu projenin ABD tarafından iptaline kadar gelen sürece neden olmuştur. Dolayısıyla İsrail'in Türkiye ile yeni bir rota oluşturmuş olmasıyla birlikte ekonomik ölçek, maliyetler ve verimlilik açısından birçok rakibin enerji merkezi olarak ortaya

çıktığı Doğu Akdeniz'de, Türkiye'nin özellikle Ceyhan terminali ile bu rekabette önemli bir aktör hâline gelmesini sağlayabilecek bir potansiyel ortaya çıkmıştır.

İsrail, açık denizlerindeki geniş doğal gaz kaynaklarını Avrupa'ya tedarik etmek istemektedir ve Türkiye'nin olmadığı bir denklem hem İsrail hem de Avrupa ülkeleri için yakın gelecekte mümkün görünmemektedir. Özellikle Leviathan hattında keşfedilen doğal gazın, Hatay-İskenderun'dan doğru Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır. Oluşturulması planlanan yeni hat ile Türkiye, İsrail gazını daha çok güneydoğu bölgelerinde kullanmayı öngörmektedir. Avrupa'nın beklentisi ise Azerbaycan'dan aktarılan gazın Türkiye'deki tüketimi-

minin İsrail gazının arzıyla birlikte düşürülerek Avrupa'ya sağlanan arzın daha fazla arttırılmasıdır. Bu olumlu senaryolarla birlikte bölge ülkeleri arasında yaşanan tarihsel uyuşmazlıklar, ideolojik çatışmaların olumsuz etkileri ve Ortadoğu'da Arap halk hareketleri sonrası oluşan yeni statüko, Türkiye'nin enerji politikalarına yönelik birçok dezavantajı da beraberinde getirmektedir. Nitekim Doğu Akdeniz meselesinin Soğuk Savaş döneminin başından itibaren ABD liderliğinde uygulanan "ortak bir çevreleme politikası"nın devamı olduğu söylenebilir. Söz konusu çevreleme politikasında Kıbrıs'ın çözümsüz bırakılan durumu sürekli masaya yatırılmaktadır.

“
Türkiye'nin yakın geçmişte, bölge ülkeleriyle özellikle 80'li yıllardan başlayarak, ticari ve lojistik sektörlerinde ortaklık ve yatırım anlaşmalarıyla geliştirmek istediği ikili ilişkileri bugün ideolojik tartışmaların ötesinde, reel-politik çerçevesinde ve enerji politikalarını önceleyerek yürütülmektedir.”

Soğuk Savaş dönemi ABD yönetimleri, Sovyetlerin yayılmasına karşı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) siyasi ve askerî kapasitesini genişleterek çeşitli ülkelerde bu çevreleme politikasının ana kurucuları olmuştur. Marshall

Planı ve Truman Doktrini aynı sınırlama politikalarına güçlü bir şekilde hizmet etmiştir. ABD'nin çevreleme politikaları daha sonra 1993'te Bill Clinton yönetimi tarafından "ikili sınırlama" (*dual containment*) olarak tanımlanacak şekilde İran ve Irak'a kadar uzanmıştır. Bugün benzer şekilde bu çevreleme politikası, Kıbrıs meselesini de takiben, Ukrayna'dan sonraki yeni sacayağı olarak Doğu Akdeniz'de oluşturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye, ideolojik temellere dayandırılarak ısrarla yalnızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin yakın geçmişte, bölge ülkeleriyle özellikle 80'li yıllardan başlayarak, ticari ve lojistik sektörlerinde ortaklık ve yatırım anlaşmalarıyla geliştirmek istediği ikili ilişkileri bugün ideolojik tartışmaların ötesinde, reel-politik çerçevesinde ve enerji politikalarını önceleyerek yürütülmektedir. Son günlerde Yunanistan'ın agresif ve gerginlik tırmandırıcı tutumuyla birlikte değerlendirildiğinde oldukça hassas olan bu süreç Türk dış politikasının yıllardan beri verdiği bir sınavın devamıdır: Türkiye'nin, ABD'nin Ege kıyılarında Yunanistan'a askerî üs desteğiyle ve Suriye'de planlanan terör unsurlarına yönelik harekâta karşı uluslararası baskılarla beslenmekte olan NATO-Rusya çatışmasının ortasında kalması dış politikada tarafsızlık statüsünü bozan tehlikeli durumlara neden olmaktadır. Sonuç olarak bu durum, Türkiye'nin "Mavi Vatan" doktriniyle belirlenen çıkarlarını, sağ duyusunu, müzakereyi elden bırakmadan, provokatif saldırılara ortam hazırlayan ve uluslararası hukuk zeminine uygun bir düzlemde savunmasını gerektirecektir. ■

RÖPORTAJ

David Powell: “ORTADOĞU’DA MEDYA ÖNEMLİ ORANDA İKTİDAR ETKİSİNDEDİR”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

Çeviri:

Burç Eryugur, Araştırma Asistanı

“

Ana akım Arap medyası, bilhassa pan-Arap medyası, 2010'un sonlarında Tunus'ta başlayan ve ertesi yıl birçok Arap ülkesine yayılan ayaklanmaların ve devrimlerin yayılmasını teşvik etmede kesinlikle bir rol oynamıştır.

”

Abdennour Toumi: Medya, 2010 ve 2011 yılları arasında Arap Ayaklanmalarının ilk dalgasını harekete geçirmede kilit bir rol oynamış ancak sonraki geçişlerde çok daha olumsuz bir kimlik edinmiştir. Bu konuda yanlış giden neydi?

David Powell: Ana akım Arap medyası, bilhassa pan-Arap medyası, 2010'un sonlarında Tunus'ta başlayan ve ertesi yıl birçok Arap ülkesine yayılan ayaklanmaların ve devrimlerin yayılmasını teşvik etmede kesinlikle bir rol oynamıştır. Tunus'ta, Devlet Başkanı Bin Ali'nin görevden ayrılmasına yol açan ekonomik sıkıntı, baskı ve yolsuzluğa karşı protestolar her gece bölgeye yansıtılmıştır. Daha da dramatik olarak, Kahire'deki Tahrir Meydanı'nın kitlesel işgali ve bunun Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'i devirme gücüne sahip olduğunu keşfeden bir halk, bölgeyi ve dünyayı hayrete düşürmüştür. Aniden, genç Araplar komşu ül-

Kimdir?

David Powell

David Powell, Arap dünyası üzerine uzmanlaşmış, siyaset ve medya konuları üzerine çalışan bir yazar ve yorumcudur. MBC, BBC Arabic TV ve World Television dâhil olmak üzere çeşitli TV kanallarında editör ve yapımcı olarak çalışan Powell, ardından on yıldan fazla bir süre pan-Arap medya analisti ve ABD Dışişleri Bakanlığı danışmanı olarak görev almıştır.

kelerdeki muadillerinin korkularını yendiği ve otokratik ve yozlaşmış yöneticileri görevden alabildiğini görmüştür. Ancak sözde Arap Baharı devrimlerinin bu baş döndürücü ve romantik aşaması ve özgürlüğün halkın elinde olduğu fikri, kısa süre sonra, eski isimlerin ortadan kalkmasına rağmen eski rejimlerin gücünün büyük bir kısmının yerini koruduğu gerçeğiyle ilgili hayal kırıklığına yol açmıştır.

Bu ve diğer devletlerdeki geçiş sürecinin karmaşıklığı ve bunların gerektirdiği siyasi mücadeleler, Arap medya kuruluşlarının bakış açılarındaki farklılığa işaret etmiştir. Örneğin Mısır'da, Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'yi deviren askerî darbe ve Müslüman Kardeşler'e yönelik baskılardan sonra, İslam yanlısı Al-Jazeera, haberlerinde amansız bir rejim karşıtı çizgi izlemiştir. Buna kar-

şılık, Suudi Arabistan yanlısı Al-Arabiya kanalı ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) yanlısı Sky News Arabia'nın haberleri, Suudi Arabistan ve BAE'nin İslam karşıtı konumunu yansıtan, ayrıca Abdülfettah el-Sisi rejiminin lehine ve Müslüman Kardeşler'e düşman olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Aynı şekilde, pan-Arap medyası, Körfez'deki liderlerinin ideolojisine veya siyasi tercihlerine göre Libya'daki siyasi bölünmede farklı tarafları desteklemiştir. Bu tür farklılıklar, devrim sonrası Arap ülkelerindeki siyasi bölünmeyi kapatmaya pek yardımcı olmamıştır.

Abdenmour Toumi: Arap medyasının anlatısı genellikle devlet kontrolündeki medyalar tarafından temsil edilse de Al-Jazeera gibi bazı "bağımsız" ve uluslararası yayınların iç siyasetin ve hatta Ortadoğu ve Kuzey Afrika jeo-

politiğinin dinamiklerini değiştirmek için olumlu bir rol oynadığı durumlar mevcuttur. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

David Powell: Herhangi bir bölgesel Arap medya kuruluşunun "bağımsız" olduğu fikrini sorgulamalıyız. Ortadoğu'da medya araçları sözde özel olsalar da hepsi fiilen devlet kontrolündedir. Pan-Arap gazeteleri ve yayın kuruluşları, çoğunlukla ya Körfez'deki hükümetlerin ya da yönetici ailelerle yakın bağlarını koruyan iş adamlarına aittir. Arap bölgesel medya kuruluşlarının çoğu kendilerini bağımsız bir görüş sunuyor gibi gösterse de bu genellikle eleştiriye yerel eksikliklerden ziyade rakip hükümetlere yönlendiren bir görüş anlamına gelmektedir. Al-Jazeera 1996'da başladığında, Arap rejimlerine saldırma tabusunu yıkmış ve bu rejimlerin düşmanlığını cezbetmekten gurur duymuştur. İlk

günlerde destekçileri, Katar'ın önemli bir siyasi oyuncu olmadığı için siyasi olarak bağımsız olacağını savunmuştur. Katar, o zamandan beri, büyük ölçüde komşusu Suudi Arabistan'a bir meydan okuma olarak, açıkça bölgesel ve uluslararası bir rol aramıştır. Eski Katar Emiri, Müslüman Kardeşler'i de güçlü şekilde desteklemiştir ve bunların tümü Al-Jazeera'nın haberciliğine ayrı bir siyasi ve ideolojik avantaj sağlamıştır. Körfez krizi sırasında Katar, Suudi Arabistan ve müttefikleri tarafından boykot edildiğinde, her iki taraftaki medya da geleneksel devlet hâkimiyetindeki yerel medyayla aynı şekilde davranmış ve sürekli olarak diğer tarafa saldırmıştır.

Bu nedenle, bu bölgesel medya şirketleri, yerel Arap medyasının on yıllardır yaptığı gibi resmî konuları yansıtmaya devam etmektedir. Bugün, tüm pan-Arap kanallarında yansıtılan değişken siyasi bakışlara karşı her zaman aşırı duyarlı olan Arap izleyici kitlesi, bu önyargıyı tespit etmektedir ve sonucunda bu kanalların haberlerini güvenilir olarak kabul etme olasılığı daha düşüktür.

“

2011 ayaklanmalarından bu yana geçen on yılda, geleneksel medya, sıradan vatandaşların isteklerini yansıtmak yerine, temelde devletlere ve güçlü çıkar gruplarına bağlı olduğunu kanıtlamıştır.

”

Abdenmour Toumi: Genel olarak konuşursak bölgedeki medya, sosyopolitik değişime uğrayarak üç kitle iletişim aracı un-

suruna sahip olmuştur. Bunlar basılı yayınlar, kamu ve özel yayıncılık ve sosyal medyadır. Birinci ve ikinci Arap Ayaklanmalarını takiben bu üç unsur nispeten olumlu roller oynamıştır. Bunu nasıl nitelendiriyorsunuz?

David Powell: Geleneksel Arap yazılı ve basın medyası, Arap Ayaklanmalarını haber yapmakta ve böylece bölgede farkındalık yaratmada önemli bir rol oynamıştır. Ancak 2011 ayaklanmalarından bu yana geçen on yılda, geleneksel medya, sıradan vatandaşların isteklerini yansıtmak yerine, temelde devletlere ve güçlü çıkar gruplarına bağlı olduğunu kanıtlamıştır. Bir örnek vermek gerekirse, 2015 Suudi liderliğindeki koalisyon harekâtı, başlangıçta Al-Jazeera da dâhil olmak üzere Körfez merkezli tüm büyük pan-Arap kanallar tarafından eleştirilmez bir şekilde ele alınmıştır. Koalisyon bombardımanından kaynaklanan sivil kayıpların bildirilmesi ancak Katar koalisyonundan ayrıldıktan sonra Al-Jazeera tarafından vurgulanmaya başlamıştır.

2011'den bu yana, Arap ülkelerindeki genç ve teknoloji meraklısı nüfus, ülkelerinde gerçekten neler olup bittiğini öğrenmek için sürekli sayıları artan sosyal medya platformlarını kullanarak bu mecraaya daha fazla güvenmeye başlamıştır. Dolayısıyla, hem sosyal meseleler hakkında farkındalığı artırmada hem de siyasi eylemi harekete geçirmede geleneksel medyadan daha önemli hâle gelecek olan kaynaklar bu platformlardır. Örneğin Tunus'ta, Darbeye Karşı Vatandaşlar gibi Cumhurbaşkanı Kays Said'e

karşı harekete geçen sosyal gruplar, bunu sosyal medya üzerinden gerçekleştirmiştir.

Abdenmour Toumi: Bölgedeki ilk ayaklanmalar başladığında, onlara bölgeyi siyasi, ekonomik ve sosyal olarak dönüştürme potansiyeli olan yeni bir demokratikleşme ve reform dönemi umutları eşlik etmiştir. Ancak on yıl sonra bölgede çok şey değişmiştir, kaos ve istikrarsız bir ortam oluşmuştur. Bu anlamda, seçkinler ve/veya medya mı suçludur? Yoksa bu yerel bir siyasi "oldu bitti" meselesi midir?

David Powell: 2011'in ardından bölgedeki demokratikleşmenin başarısız olmasının birkaç nedeni vardır. Bunların başında, rejimlerin Suriye'de olduğu gibi iktidarda kalmak için kaba kuvvet kullanma veya Mısır'da olduğu gibi ülke üzerinde aynı kontrolü korurken öfkeli vatandaşlara sadece yapay bir değişiklik teklif etme isteği yatmaktadır. Suriye ve Yemen'deki iç savaşlar ve Libya'daki milislerin hâkim olduğu kaos modeli, bölgede demokratikleşme yolunun uzun olacağını açıkça göstermiştir. Bu çatışmaların medyada yer alması, yorgun Arap kamuoyuna devrimin feci sonucunu sunmuştur. Açıktır ki iktidardaki rejimler, nüfuslarını değişim için kıskırtmanın ülkelerini benzer bir kaos ve şiddete sürükleme riskine karşı ikna etmeye çalışmakta kazanılmış bir çıkara sahiptir. Bu yüzden sponsor oldukları kanallar tarafından oynanan bu çatışmaları görmekten oldukça mutlulardır. Ancak demokrasinin yavaş ilerlemesinin temel suçlusu, rejimlerin değişim arayan yerel hareketleri baltalama ve hayal kı-

rıklığına uğratma yeteneğidir, yani medya kuruluşlarının kendileri değildir. Bununla birlikte, 2019'da Sudan ve Cezayir'de aniden patlak veren popüler gösteriler, bölgedeki ülkelerde köklü ekonomik ve politik şikayetlerin devam ettiğini ve demokrasiye geçiş arzusunun yüzeyde hâlâ güçlü olduğunu göstermiştir.

Abdenmour Toumi: Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki kitlelerin yüksek oranda politize olmasına rağmen, kitle iletişim araçları hâlâ değişimin dinamiğinde yıkıcı bir güçtür. Kitle iletişim araçlarının zayıf performansının yerini sosyal medya popülaritesinin aldığı söylemek mümkün müdür?

David Powell: Sosyal medyanın bölgedeki ve ötesindeki birçok kişinin haber ve bilgi için ona güvenmesinin geleneksel medyanın gücünü azalttığı tartışılabilir. Ancak kitle iletişim araçlarını yıkıcı bir güç olarak tanımlamak abartılı olacaktır. Pan-Arap medyasının hükümet kontrolünün zincirlerinden kurtulamaması, okuyucular ve izleyiciler arasındaki etkisini azaltmaktadır. Sosyal medya, Arap halkına haberlere ve bilgilere geniş bir erişim sunuyor ancak internetin anarşik doğası, kullanıcıları yanlış bilgi ve kasıtlı dezenformasyon tehlikelerine maruz bırakmaktadır. Bu nedenle sosyal medya, olayların tarafsız ve güvenilir bir şekilde kapsanmasını arayan uygun profesyonel gazeteciliğin yerini alamaz. Bu, Arap dünyasındaki gazetecilerin hedefi olarak kalmalıdır. Ama gerçekten özgür medyanın demokrasi olmadan gelmesi mümkün değildir.

Hayatta kalmalarını vatandaşlarının refahının önüne koyan otoriter rejimler, vatandaşlara iktidardakilerin hesap vermeleri için araçlar sağlayacak eleştiriye ve özgür gazeteciliğe müsamaha göstermeyecektir. Rejimler, şimdi olduğu gibi, sadece ülkenin iç ve dış düşmanı olarak gördüklerinin eleştirilmesine izin verecektir.

Abdenmour Toumi: MENA bölgesindeki rejimlerin medyayı kontrol etme ve siyasallaştırma zihniyeti, gazeteciliğin özerkliğini, özgürlüğünü ve profesyonelliğini bozmaktadır. Bu zihniyet nasıl değiştirilebilir?

David Powell: Güçlerini korumak için her şeyi göze alan ve bu nedenle medyayı kontrol etmeye çalışan otoriter rejimlerin zihniyetini değiştirmenin bir yolunu göremiyorum. İster hükümdar ister cumhurbaşkanı olsun, hükümdarın eleştirisinin bir sadakatsizlik işareti olduğu fikri Arap bölgesinin derinliklerine yayılmıştır. Bu, öz eleştiri ve sorunları kabul etme isteğinin toplumda gelişmeye yol açtığı felsefesine dayanan özgür gazeteciliğin ortaya çıkmasını engellemektedir. Demokratikleşme, özgür medyanın ortaya çıkmasından sonra değil, ondan önce gelecektir.

Abdenmour Toumi: Filistinli gazeteci Şirin Ebu Akile'nin öldürülmesiyle ilgili düşünceleriniz nedir?

David Powell: Al-Jazeera muhabiri Şirin Ebu Akile'nin Cenin mülteci kampında çıkan ve İsrail Ordusu ile Filistinli gruplar arasında olan çatışmaları haber yaparken vurularak öldürülmesi, haklı olarak ge-

niş bir uluslararası şok ve kınamaya sebep olmuştur. Vurulduğu sırada orada bulunan görgü tanıkları ve meslektaşları, bir İsrail askerinin onu kasten hedef aldığını bildirmiştir. İsraili yetkililer başlangıçta suçun Filistinli savaşıçılarda olduğunu öne sürmüştür ancak ordunun soruşturma başlatmayı reddettiği bildirilmektedir. İsrail güçlerinin gazetecilere ateş açtığına dair görgü tanıklarının ifadeleri ikna edici görünse de yanıtlanması gereken ciddi sorular vardır. İsrail güçleri neden Ebu Akile'ye "suikast" düzenlesin? Ne de olsa kendisi 25 yıldır Kudüs'ten rapor veren bir isimdi.

İsrail Ordusunun eylemlerinin haber yapılmasını engellemek için İsrail'in yeni bir politikası varsa, özellikle ABD vatandaşlığına sahip olduğu için ters etki yapacak bir hareket hayal etmek zordur. Ebu Akile'nin nasıl ve neden vurulduğunu ve suçluların kim olursa olsun cezalandırılacağını belirlemek için bağımsız bir soruşturmaya ihtiyaç vardır. Bunu yapmamak, yalnızca İsrail'in suçu örtbas ettiği şüphesini artıracaktır. Ancak Arap dünyasında, medya kuruluşları İsrail'i şimdiden suçlu olarak değerlendirmiştir. Bu hiç de şaşırtıcı değil, çünkü İsraili şeytanlaştırmak on yıllardır Arap medyasının refleks tavrı olmuştur. Arap rejimleri bunu teşvik etmiştir, çünkü İsrail uzun zamandır dikkatleri iç sorunlardan başka yöne çeken yararlı bir dış hedef hâline gelmiştir. Ancak İsrail ile ilişkilerini daha rasyonel bir temele oturtmak isteyen Arap ülkelerinin sayısının artmasıyla İsrail'e, halkına ve siyasetine ilişkin daha incelikli bir anlayış gelebilir. ■

CESARET VE PROFESYONELLİĞİYLE ARAP MEDYASININ İKONU: ŞİRİN EBU AKİLE

BURÇ ERUYGUR

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Şirin Ebu Akile, 11 Mayıs 2022'de işgal altındaki Batı Şeria'daki Cenin kentinde görevdeydi ve İsrail Savunma Kuvvetlerinin bir mülteci kampına düzenlediği baskınları takip ediyordu. Aynı gün içerisinde, görevi sırasında üzerinde "basın" yazan mavi bir ceket giydiği halde İsrail güçleri tarafından vurularak öldürülmüştür. Cinayetten kısa bir süre sonra Al-Jazeera, Şirin Ebu Akile'nin öldürülmesini bir cinayet ve iğrenç bir suç olarak nitelendirmiştir.

”

Medya, Filistin davası kapsamında Filistin halkının kendi devletleri ve öz toprakları için verdiği mücadelede ve bunun uluslararası topluma aktarılmasının önemli bir parçasıdır. Bununla birlikte, Gazze'de, Batı Şeria'da ve Kudüs'te şiddet, zorla tahliyeler, yasa dışı yerleşimlerin inşası ve çeşitli çatışmalar ortaya çıktıkça bölgede olup bitenleri aktarmada medyanın çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu minvalde,

gazetecilik, İsrail-Filistin çatışmasıyla ilgili yerel gelişmeleri haber yapmakta büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca gazeteciler bu gelişmeleri dış dünyaya aktarabilmek için hayati tehlike oluşturan durumlarla sıklıkla karşı karşıya kalmışlardır. Bu bağlamda, Filistin'deki gelişmeleri dünyaya sunan gazetecilerden biri, 25 yıldır Katar merkezli Al-Jazeera haber kanalında çalışan Şirin Ebu Akile olmuştur.

ŞİRİN EBU AKİLE KİMDİR?

3 Nisan 1971 tarihinde Kudüs'te doğan Şirin Ebu Akile, Beytüllahim şehrinde gelmiş Hristiyan bir ailenin çocuğuydu. Şirin Ebu Akile, ABD'de bir süreliğine ikamet etmiş olsa da anne tarafındaki yakınlarının New Jersey'de yaşamasından ötürü ABD vatandaşlığı elde etmiştir. Şirin Ebu Akile, önce Ürdün Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde mimarlık okumuştur ancak bu mesleği sürdürmemeye karar vermiştir. Bunun yerine, Ürdün'deki Yermuk Üniversitesine geçiş yaparak buradan gazetecilik lisans

derecesi ile mezun olmuştur. Mimarlığı bırakıp gazeteciliğe geçişine ilerleyen zamanda açıklık getiren Şirin Ebu Akile, bir video röportajında kararını halka yakın olmak ve sesini dünyaya duyurmak adına yaptığını dile getirmiştir.

Şirin Ebu Akile, Ürdün'deki eğitimini tamamladıktan sonra Filistin'e dönerek yerel basında çalışmaya başlamıştır. Çalıştığı medya kuruluşları arasında Radio Monte Carlo ve Voice of Palestine gibi önde gelen kurumlar yer almaktadır. Buna ek olarak 1997 yılından önce Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA),

Amman Uydu Kanalı ve

MİFTAH kısaltımıyla

bilinen Küresel Diyalog

ve Demokrasinin

Teşviki İçin Filistin

Girişimi adlı kuruluş için de çalışmıştır.

Şirin Ebu Akile,

bahsi geçen kurumlarda deneyim kazandıktan sonra ilk saha muhabirlerinden biri olarak Al Jazeera'da gazeteci olarak çalışmaya başlamıştır. Bu süre zarfında Al Jazeera'nın Arapça bölümünde muhabir olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda

Doğu Kudüs'te yaşayıp çalışan Şirin Ebu Akile, İkinci İntifada dâhil olmak üzere Filistin ile ilgili önemli olayları bu kurum adına rapor etmiştir. Ayrıca, bu süre zarfından İsrail siyasetindeki son gelişmeleri de izleyicilere ve okuyuculara aktarmıştır. Ancak İkinci İntifada süresince yaptığı çalışmalarla yerel anlamda ün kazanmıştır.

Bu çalışmalarında kazandığı imajla Şirin Ebu Akile, Gazze'deki sayısız çatışmalardan Eylül 2021'de Gilboa Hapishanesi'nden altı Filistinlinin kaçışına kadar önemli olayları ele almıştır. Ayrıca, 2002'de Cenin'de meydana gelen çatışmaları ve 2006'da Lübnan'daki savaş da dâhil olmak üzere bölgesel haberleri de aktarmıştır.

AKİLE'NİN ÖLDÜRÜLMESİ VE TEPKİLER

Şirin Ebu Akile, 11 Mayıs 2022'de işgal altındaki Batı Şeria'daki Cenin kentinde görevdeydi ve İsrail Savunma Kuvvetlerinin bir mülteci kampına düzenlediği baskınları takip ediyordu. Aynı gün içerisinde, görevi sırasında üzerinde "basın" yazan mavi bir ceket giydiği halde İsrail güçleri tarafından vurularak öldürülmüştür. Cinayetten kısa bir süre sonra Al-Jazeera, Şirin Ebu Akile'nin öldürülmesini bir cinayet ve iğrenç bir suç olarak

nitelendirmiştir. Al-Jazeera, İsrail güçlerini kıdemli gazeteciyi canlı mühimmatla hedef almak ve onu soğukkanlılıkla öldürmekle suçlamıştır. Aynı gün içerisinde, İsrail Ordusu gazetecileri hedef aldığını yalanlamış ve onun ölümüyle ilgili ortak bir soruşturmanın açılmasını önermiştir. Bu teklif, 12 Mayıs 2022'de Ramallah'ta resmî bir cenaze töreni düzenleyen Filistin tarafından yapılan resmî bir açıklamada reddedilmiştir. Şirin Ebu Akile'nin cenaze töreni binlerce kişi tarafından takip edilirken, Cenin'den sonra Nablus ve Ramallah üzerinden son olarak defnedildiği Doğu Kudüs'e taşınmıştır. Bu süreç şiddetsiz geçmemiştir ve tören sırasında haber kuruluşları tarafından yayımlanan ve İsrail güçlerinin neden olduğu şiddet haberlerinin ortasında düzenlenmiştir. Şirin Ebu Akile, 13 Mayıs'ta son olarak Doğu Kudüs'te defnedilmiştir.

Şirin Ebu Akile'nin ölümü uluslararası kamuoyunda geniş yankı uyandırırken, ABD'nin İsrail Büyükelçisi, ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü ve ABD'nin Birleşmiş Milletler (BM) Büyükelçisi açıklamalar yapmıştır. Adı geçenlerin tümü, Şirin Ebu Akile'nin öldürülmesini basın özgürlüğüne bir darbe olarak nitelendirerek şiddetle kınamıştır ve ayrıca kapsamlı soruşturma yoluyla failerin sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiştir. Kapsamlı bir soruşturmanın açılması, konuyla ilgili Avrupa Birliği tarafından yapılan bir açıklamada da işaret edilmiştir. Aynı gün, BM Filistin Özel Temsilcisi, cinayeti uluslararası insan hukukunun bir ihlali olarak nite-

lendirmiştir. Türkiye, Katar, Mısır, Çin, İran ve Güney Afrika gibi diğer ülkeler de cinayeti kınayan açıklamalar yayımlamıştır. Olay ayrıca Sınır Tanımayan Gazeteciler, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, Uluslararası Af Örgütü ve bunun gibi sivil toplum kuruluşları tarafından şiddetle kınanmıştır. Filistin, İsrail Savunma Kuvvetlerinin Şirin Ebu Akile'yi "doğrudan ve kasten" hedef aldığı sonucuna vararak ABD yönetimine ilettiği soruşturma tamamlarken, diğer ülkeler ve örgütlerin Uluslararası Ceza Mahkemesine şikâyette bulunmuştur.

ŞİRİN EBU AKİLE'NİN MİRASI

Şirin Ebu Akile'nin kariyeri birçok Filistinli ve Arap gazeteciye basında yer alma konusunda ilham vermiştir. Arap medyasında ikonik isim hâline gelen Şirin Ebu Akile, yerel halk tarafından sevilen ve tanınan bir isim olarak hatırlanmış, cesareti ve profesyonelliğiyle meslektaşlarının takdirini toplamıştır. Filistinli izleyiciler için öneminin bir göstergesi olarak, naaşını taşıyan aracın Nablus'a doğru hareket ederken Batı Şeria sakinleri tarafından yolun kenarına çiçekler

yerleştirildiği gösterilebilir. Ayrıca, Ramallah şehrinin ana meydanında imajı yansıtılırken, sosyal medyada adı Filistinlilerin desteğiyle gündem olmuştur. Yas tutanlar Batı Şeria'daki Al-Jazeera ofislerini ve Doğu Kudüs'teki ailesinin evine de akın etmiştir.

Şirin Ebu Akile, gazetecilikte kadının rolünü gelenekselleştiren bir isim olarak kadınlara da bir ilham kaynağı ve rol modeli olarak görülmektedir. Bu anlamda, onunla ilgili önemli bir özelliğin, profesyonelliği ve sürekli olarak haberlerin olduğu yer olma konusundaki

kararlı tutumu olarak tanımlandığı çeşitli meslektaşları tarafından bahsedilmiştir. Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler, Filistinli yayıncılar ve gazeteciler için yıllık eğitim programına onun adını verdiğini duyurmasıyla ismini ölümsüzleştirmiştir. Sonuç olarak Ortadoğu bölgesi gibi hâlihazırda baskı ve şiddet gibi pek çok faktörün etkili olduğu bir bölgede medya faaliyetlerini yürüten basın mensuplarına, Filistin gibi İsrail işgalindeki bir bölgeden bağımsız-tarafsız yayın anlayışı ile çalışmalarını yürüten Akile'nin mirası ilham kaynağı olmaya devam edecektir. ■

ETKİNLİKLER

Haziran 2022

KONFERANS

İRAK'TA SON GELİŞMELER VE TÜRKİYE

Tarih: 8 Haziran 2022

Moderatör:

Bilgay Duman

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

Konuşmacı:

Selahaddin Bahaddin

Kürdistan İslami Birliği Başkanı

YAZ-KIŞ OKULLARI

ORTADOĞU SEMİNERLERİ BAHAR 2022

Tarih: 14 Mayıs 2022- 2 Temmuz 2022
(Ankara & Çevrim içi)

ORSAM tarafından her yıl düzenlenen Bahar Seminerleri, yüz yüze ve çevrim içi olarak 14 Mayıs'ta başlamıştır. Bu kapsamda 8 farklı semineri barındıran program doğrultusunda katılımcılar alanında uzman hocalarla bir araya gelme imkânı bulmuşlardır.

PANEL

İRAK'TA SİYASİ İSTİKRAR: RİSKLER, TEHDİTLER VE FIRSATLAR

Tarih: 13 Mayıs 2022

Moderatör:

İsmail Numan Telci
ORSAM Başkan Yardımcısı

Konuşmacılar:

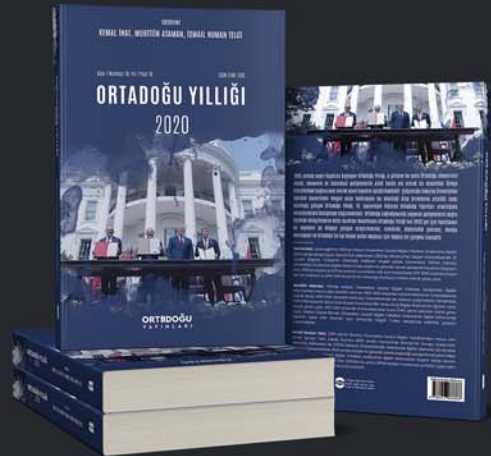
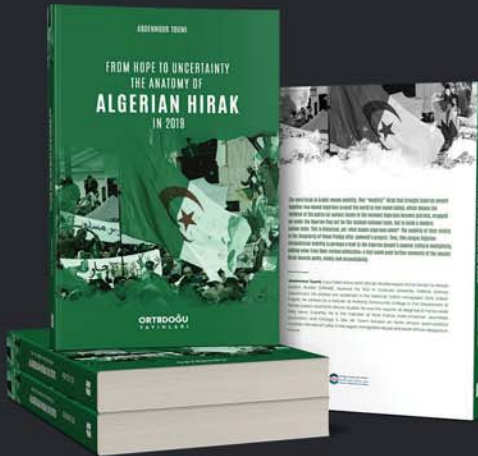
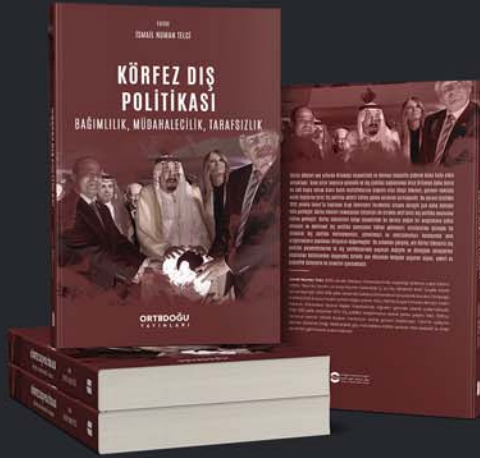
Denise Natali
ABD Ulusal Savunma Üni. INSS-CSR Direktörü

Anıl Bora İnan
Dışişleri Bakanlığı Irak ile İlişkiler
Genel Müdür Yardımcısı

Hamza Şerif
Eski Nahrain Center Başkanı

ORTADOĞU YAYINLARI

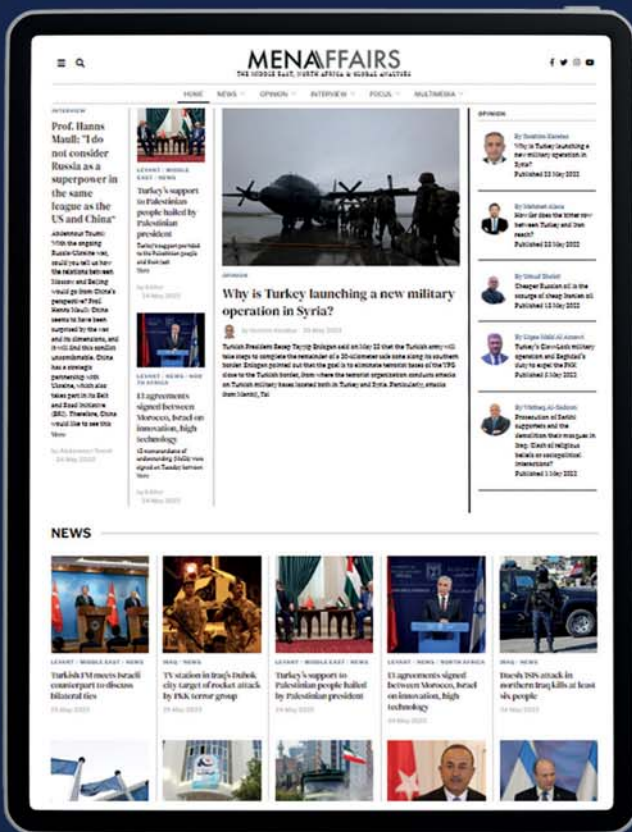
www.ortadoguyayinlari.com

MENAFFAIRS

ORTADOĞU, KUZEY AFRİKA & KÜRESEL ANALİZLER

menaaffairs.com